תלמוד בבלי · אחרונים · יד דוד

יד דוד על תענית

רבי יוסף דוד זינצהיים

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

יד דוד על תענית

רבי יוסף דוד זינצהיים

מקור הטקסט: פנינים · רישיון: GNU FDL 1.3

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/יד-דוד-על-תענית/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ב: 5
דף ג. 5
דף ג: 6
דף ד. 7
דף ד: 8
דף ה. 11
דף ה: 12
דף ו. 12
דף ו: 13
דף ז. 13
דף ז: 13
דף ח. 14
דף ח: 14
דף ט. 14
דף ט: 15
דף י. 15
דף י: 15
דף יא. 16
דף יא: 17
דף יב. 19
דף יב: 20
דף יג. 21
דף יג: 22
דף יד. 22
דף יד: 22
דף טו. 23
דף טו: 24
דף טז. 24
דף טז: 25
דף יז. 26
דף יז: 27
דף יח. 27
דף יח: 29
דף יט. 30
דף יט: 30
דף כ. 31
דף כ: 31
דף כא. 32
דף כא: 32
דף כב. 32
דף כב: 33
דף כג. 33
דף כג: 34
דף כד. 34
דף כד: 34
דף כה. 35
דף כה: 35
דף כו. 35
דף כו: 36
דף כז. 37
דף כז: 40
דף כח. 41
דף כח: 41
דף כט. 43
דף כט: 43
דף ל. 46
דף ל: 46
דף לא. 47

דף ב.

מסכת תענית פרק ראשון

חידושים למסכת זו בספר המכריע השגות הראב"ד על בעל המאור. תמים דעים סימן רמ"ח:

מאימתי מזכירין. עיין בתי"ט הטעם למה נקט מזכירין. ובקול הרמ"ז כתב דזכירה סתם הוא בלב ולהכי קתני מזכירין. וכ"כ גבי מזכירין יציאת מצרים בלילות בספ"ק דברכות. ועיין בשאגת ארי' סימן י"ג שגם הוא האריך להוכיח דאין יוצאין בזכירת יציאת מצרים בהרהור. אמנם בבשמים ראש המיוחס להרא"ש הנדפס מחדש בסימן קע"ג כתב דכל השנה יוצאין בזכירת יציאת מצרים בלב חוץ מליל פסח ונמצא דלא ס"ל האי כללא דקול הרמ"ז ועיין בית דוד. ושושנים לדוד:

והלא אין הגשמים אלא סימן קללה בחג. עיין סוכה ב' ד"ה דאי עביד.

אלא להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתה ר"א קרא ליה עונתה משום דיליף ליה מלולב או מניסוך המים מיהו דסימן קללה הא אין שואלין רק מזכירין: ובתבואת שור קט"ו כתב דר"א לדברי ר' יהושע קאמר ואין צורך לזה דאף לדידי' שפיר קאמר בעונתו. ועיין בריטב"א שכתב ב' פרושים על בעונתו ותוס' ס"ל כפירש הריטב"א וכמו שאכתוב בסמוך:

רבי יהודא אומר העובר לפני התיבה עיין על לשון הר"ן פורת יוסף דף ק"כ ג':

ג' מפתחות בידו של הקב"ה פרי האדמה ח"ג דף ע"ב. שנות חיים ל"ד פרשת דרכים מ"ג ע"ב. מקום שמואל שער התרוצים. ועיין נידה ט"ו ד"ה מלאך:

תוס' ד"ה א"כ אם אתה אומר מזכירין. עיין בהליכות אלי דף ע"ב שנתקשה בלשון התוספות ונראה וודאי כמ"ש שם דכוונת התוספות לתרץ לשון א"כ דלמה לא קשיא ליה בלא"ה וכמו שכתב גם הריטב"א לזה תירצו דכוונת ר"א במה שאמר מוריד הגשם בעונתו היינו דהלשון משמע כן בעונתו והשתא הקשה ר' יהושע אם הלשון מוריד הגשם משמע בעונתו א"כ למה אינו מזכיר לעולם דעד השתא הי' סבור ר' יהושע דר"א סבר דחג זמן גשמים הוא ולא הי' יכול להקשות לו כן דלעולם יהי' מזכיר אלא הקשה לו דגשמים בחג סימן קללה אמנם השתא דאמר דמוריד הגשם משמע בעונתו א"כ יכול להזכיר לעולם. ועיין בריטב"א שיש מפרשים דר"א סבר דכך יאמר מוריד הגשם בעונתו ונראה דהתוס' בא לשלול זה הפירוש אלא דהלשון גופיה משמע כן וכמ"ש הריטב"א:

תוס' ד"ה וכתיב מכין הרים בכחו כו' אי נמי דהברכה מתחלת בגבורת מקשים א"כ אמאי לא מתרץ הגמרא כן בקיצור דלהכי נקט גבורת הגשמים משום דהברכה מתחלת בגבורה

ונראה דטעם זה לא יספיק למה דתנן בברכות פרק ה' מזכירין גבורת גשמים בתחיית המתים ולמה צריך לומר בתחיית המתים כיון דמלשון גבורה ידעי' דהוא בתחית המתים אלא וודאי צ"ל דיש טעם אחר דקאמר גבורת גשמים וא"כ לא הוה ידעינן דהוא בתחיית המתים אם לא הוה אמר בתחיית ומ"מ זה הטעם שמתחיל הברכה גבורה יספק דלא ליתני כח או גדולת. מ"מ מזה דלא תני כח או גדולת לא הוה ידעי' דהוא באתה גבור דה"א חדא מהני לישנא נקט. ועיין ברצוף אהבה:

תוס' ד"ה ג' מפתחות. רצוף אהבה:

תוס' ד"ה וישמע אלי'. שנות חיים ל"ז. גופי הלכות קכ"א. רצוף אהבה:

דף ב:

מה ניסוך המים מאורתא. עיין מנחות מ"ד ד"ה מנחתם ונסכיהם ועיין מ"ש ביומא כ"ו:

רש"י ד"ה מה ניסוך המים מאורתא כו' ויש ספרים לפירוש רש"י לא היה יכולין לנסך בלילה רק קרוי מאורתא מה שהיה עוסקים בהבאתו וכן פירש ר"י טראני בספר המכריע ויש ספרים ס"ל כהתוספות דיכול לנסך בלילה כיון דלא הוה קרבן בהדי ניסוך והוי כנסכים הבאים בפני עצמן. ועיין בלשון רש"י בני יהודה דף ס"ו:

תוס' ד"ה איבעיא להו כו' אבל ניסוך המים ס"ל דלאו ביום ראשון כו' אלא ס"ל או כר"י בן בתירה דהוה בשני או כר"ע דהוה בששי ומה שהכריחם לזה הוא משום דקשה להו על הגמרא דמאי מספקא ליה אי מלולב גמר או מניסוך המים דהא בוודאי הסברא פשוטה דבניסוך המים יותר דמיא וראוי למילף מניסוך המים וכן לפי האמת דמסקינן דילפינן מלולב למה באמת לא גמר מניסוך המים ולזה קאמר דהוה מספקא ליה דילמא ר"א סבר דלא הוה ניסוך המים בראשון כיון דלא מצינו דגילה דעתו בזה כמאן ס"ל ולפ"ז להך תירוצא דתוספות לפי האמת דגמיר מלולב בע"כ ר"א סבר דלא הוה ניסוך בראשון. ועיין במלכי בקודש דף קי"ב ע"ב. ומוכח שם דפירש כמו שפרשתי:

דף ג.

אלא הא דתנן ניסוך המים כל שבעה מני. כתב רש"י דכר"א מצי אתיא והקשה במלכי בקודש דף קי"ב דהא כר"א נמי לא אתיא דהא מדר"א גמר מלולב ולא גמר מניסוך המים ש"מ דניסוך המים לא היה בראשון וכמ"ש לעיל בארוכה ובאמת ל"ק כלל דמנלי"ה דרש"י סבר כהתוספות דרש"י יסבור דלהכי לא גמר מניסוך המים דאי גמר מניסוך המים הוי באורתא ובאמת ר"א אינו סובר מאורתא ולשני הפירושים שכתב רש"י לעיל י"ל

דאי ילפינן מניסוך המים הוי באורתא ואמנם התוספות באמת לפי פירושם זה הראשון סברי דבאמת לא אתיא כר"א ולפיכך הוצרך הגמרא לאוקמיה כרבי יהושע. ועיין עוד שם במלכי בקודש מה שכתב על דברי מהרש"א:

בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר. שנות חיים קמ"ג. תולדת יצחק:

רש"י אלא רבי יהושע היא דאמר משעת הנחתו והגיה בש"ס דפפ"ד דהיינו בשביעי והוא ע"פ מה שכתב רשי' בסמוך בד"ה האמר משעת הנחתו דהיינו בשביעי. אמנם לקמן דף ז' כתב רשי' ר"י היא דאמר משעת הנחת לולב הוא מזכיר דהיינו בשמיני וא"כ דברי רשי' סתרי אהדדי ומהרש"א בד"ה אי ר' יהושע נראה דס"ל דהכל חדא ומ"ש רשי' בשמיני היינו בשביעי ערבית וכמ"ש התוס' לעיל וא"כ מ"ש רשי' בשביעי היינו נמי בשביעי ערבית אלא דקשה דמשמע בסמוך מהגמרא דיש פלוגתא בין ר' יהושע דמתני' לרבי יהושע דברייתא ומנ"ל דפליגי ודילמא ר"י דמתני' נמי בי"ט האחרון דקאמר היינו מעי"ט האחרון וצ"ל דהגמרא מקשה בסמוך הי' ר"י באת"ל דאפילו את"ל דר' יהושע דמתניתי' לא סבר דמתחילין בשביעי מערב עכ"פ מתחילין בשמיני בשחרית ודלא כר' יהודה ומדברי הריטב"א בפסקא ור"א אומר נראה דמפרש בשעת הנחתו בשביעי ולא בערב. ועיין במלכי בקודש דף קי"ב ע"ד:

תוס' ד"ה אי ר"י בן בתירה דאמר בשני בחג הוא מזכיר נרא' דהתוס' ס"ל דזה אין סברא פשוטה כ"כ דמדרמיזא בשני נמי לא מתחיל לנסך אלא בשני וכמו שכתב רשי' המקשן לעיל דקאמר ומ"ש בשני דנקט דכי רמיזא כו' הרי דלא פשיטא דהוי בשני דוקא אלא מכח מה שאמר דמזכירין בשני מוכרח דניסוך המים לא הוי עד שני ולפיכך גם כאן צ"ל דזה היה הכרח המקשן מההזכרה. וע' רצוף אהבה שכ' בענין אחר:

תוס' ד"ה ואלו טל לא מעצר. שנות חיים קמ"ג. רצוף אהבה:

דף ג:

וכי מאחר דלא מיעצר אלי' אישתבועי למה. פרשת דרכים:

רשי' אלא דמכנפינהו להו. בעין יעקב הגירסא כך אלא דמכנפינהו להו מ"ד רוחי עלמא אי הכי מארבע מבעיא לי' ורשי' נראה שדחה הגירסא דבשלמא הקושיא דפרשתי דכתיב בקרא תירץ דהוה כאלו כתיב שפרשתי וכדומה לזה מצינו טובא בדרשות חז"ל אבל קיבוץ דלא כתיב הא וודאי קשיא ועיין בהליכות אלי דף ב' שכתב שרש"י מקיים הגירסא ובע"ז דף יו"ד נמי לא גרסינן ליה:

רש"י באפלי הבאות מאוחרת. זהב שבא:

תוס' ד"ה בימות החמה אמר משיב הרוח כו' פירש מיקל כמו מקלל כלומר שאין מחזירין אם לא אמר ותן טל ומטר לכאורא יש לתמוה דאיך שייך לומר דאין מחזירין אם לא אמרו ותן טל ומטר דהא ליכא למ"ד דסובר הכי ואם כוונתם בימות החמה הא פשיטא דהא בטל וברוחת לא חייבו להזכיר כלל ולפיכך נראה להגיה אין מחזירין אם אמרו ותן טל ומטר וסובר התוספות כפירש הרמב"ן דדוקא אם לא הזכיר טל והזכיר גשם מחזירין אותו אבל אם הזכיר טל ג"כ לא הוה קללה ואין מחזירין והביאו הר"ן ור"נ לעיל סבר כפירש הרא"ש ופירש הראשון שפירש הר"ן דאפילו אמר טל וגשם נמי מחזירין אמנם קשה דהא כל הפוסקים סברי דדוקא בהזכרה שייך דינא דהרמב"ן אבל בשאלה לכ"ע מחזירין אף להזכיר ג"כ טל. וכתב הב"י בסימן קי"ז שמ"ש המרדכי שיש בני אדם שאומרי' בימות החמה ותן טל לברכה כדי שאם ישכחו גשם שאין מחזירין אותן דברים דחוים הם והרי התוספות ס"ל הכי לפי מ"ש ועיין בהליכת אלי דף ע"ב שג"כ הגיה כמו שהגהתי ולבסוף כתב כפירוש אחר ולדעתי הקלושה דברי התוספות צ"ע:

תוס' ד"ה הא בחרפי. רצוף אהבה:

דף ד.

שלשה שאלו שלא כהוגן כסף מזוקק דף ל':

יכול אפילו חיגרת או סומא. אמרי שפר למהראנ"ח דף י"ד:

אשר לא צויתי זה בנו של מישע. משכנות יעקב כ"ב ע"ג:

יפתח כו' יכול אפילו דבר טמא. באמת מעשה דבת יפתח הוא תמוה וכל המפרשים לא מצאו מנוח ועיין בכלי יקר שם ובמהרש"א כאן ומה שהשיג עליו במקום שמואל סימן ל"ו דבב"ר גופיה מקשה הלא הי' פנחס שיתיר את נדרו וא"כ למה הקשה מהרש"א על רש"י דלא חל הנדר ולמה לא מקשה על המדרש הדברים פשוטים דמהרש"א מקשה על המדרש וגם על רש"י שהביאו ומה שתירץ באברבנאל דפירש היתר הנדר היינו להתיר בהוראה כנראה דבכלי יקר לא נתקררו דעתו בזה ועם כל מה שהאריך בזה במקום שמואל להביא ראיי' מדברי הרמב"ם ולדרוש פסוקים אפילו נאמר דהי' הנדר חל היינו לקדושת דמים אבל לא להקריבה ח"ו ואפילו לא לפרישות ובוודאי הי' ביד יפתח ליתן הדמים מבלי שצריך שיתיר את נדרו ומכ"ש אם נאמר שהיתה קריבה ממש. ועיין בסוף ספר תיקון ישכר ובע"כ צ"ל שלא הי' באותו הדור בקי בהלכה אלא פנחס ובפרט לפי מה שדרשו חז"ל אלכה לי על ההרים אל הסנהדראות ואם הי' סנהדראות בוודאי הי' בקיאים בדינים וגם דינים אלו פשוטים שאסור להקריב אדם ואף גם אדם עצמו אינו

נתפס בקדושה רק לקדושת דמים ותו אטו לא הי' בכל ישראל מי שיתיר נדר זולת פנחס סוף דבר בכל הצדדים אין אנו יכולי' לעמוד על סוף דבר זה דמעשה יפתח ובתו עד יבא מורה צדק:

רש"י ובנות אנשי העיר יוצאת משמע הנערה היוצאת תחלה מן העיר ויש לדקדק דלמה ליה לרש"י הנערה היוצאת תחלה ולכאורה י"ל דרש"י קשה ליה קושיות התוספות דאם היא חגרת או סומא לא יקחנה ובע"כ צ"ל דהי' נדרו הנערה אשר תצא בתחלה הוא רוצה לאמר לה הטי כדך וא"כ אפילו היא חגרת או סומא צריך לאמר לה אמנם הא רש"י כתב שלא יבין אליעזר ויקחנה וא"כ למאי צריך לומר זה כיון דתנאו הי' על הראשונה ועיין בכסף מזוקק דף ל':

רש"י ולא עלתה על לבי. עיין אמרי שפר למהראנ"ח:

תוס' ד"ה אפילו חגרית או סומא כו' דגבי אליעזר לא שייך. עיין אמרי שפר י"ד ורצוף אהבה ובלא"ה קשה לי דילמא הי' כנענים שם בחרן ותצא כנענית והרי לא רצה לדבק בזרע ארור ובע"כ צ"ל אורחא דמילתא נקט מה שדרך להקפיד באשה:

דף ד:

תרי תנאי אליבא דר"י לכאורה קשה הלכתא אהלכת' דכאן פסקינן כרבי יהודא דמתני' דפוסקין בראשון של פסח ואלו בז' דנדרים פליגי ר"מ ור"י לענין האומר בנדרו עד שיפסקו הגשמים דר"מ אומר עד שיצא ניסן. ור"י אומר עד שיעבר ופירש רשי' שם דר"מ ור"י לשיטתם דהכא ופסקו הפוסקים בי"ד סימן ר"כ כר"י דעד שיעבר הפסח וקשה דהא הך רבי יהודא חולק והוה לן למפסק עד יום ראשון של פסח וכבר הקשה כן בבאר יעקב דף פ"ה והניח בצ"ע איברא הלבוש בסימן ר"כ ביאר זה ואמר דבאמת זמן ירידת גשמים הטבעים עד שיעבר הפסח ולכן לענין נדרים הולכין אחר לשון בני אדם אבל בתפלה כיון שהגשמים קללה רצו לפסוק מיום ראשון של פסח ע"ש. ובאמת כן מוכח מהירושלמי והביאו התי"ט דאמר מ"ט דר' יהודה כדי שיצאו המועדת בטל וקשה מה קאמר מ"ט דר"י דילמא משום שאין עוד זמן גשמים אלא וודאי פשיטא ליה להירושלמי דפסח כולה עדיין זמן גשמים ולכן לא שאל מ"ט דר"י ותירץ כדי שיצאו המועדת בטל:

והאמר ר"א הלכה כר"ג והקשו התו' ביומא י"ג ובזבחים מ"ה דהילכתא למשיחתא ותירץ הר"ן כאן דנ"מ דאי אית להו פירא בדברא מאחרין לפיכך פסק הילכתא כר"ג כיון דזמן קבוע היתה לבני א"י נלמד מיניה לזה הזמן היכא דאיכא פירי בדברא ועוד תירץ לדעת הרי"ף והרמב"ם דבאמת איפסקא הילכתא כר"ג אף לאחר החרבן ומשום עולי רגלים.

ובאמת קשה דהא הגמרא כי קאמר רבי יוחנן בזמן שאין בית המקדש קיים ולדעת הר"ן אף בזמן שאין בהמ"ק קיים מה הוה הא איכא עולי רגלים אף לאחר כך ודוחק לומר דר"י לבני ח"ל קאמר דדוקא בזמן שבהמ"ק קיים הי' עולים ולא לאחר מכאן ובני א"י אף לאחר החרבן הי' עולים וזה וודאי דוחק רב ושוב ראיתי בספר באר יעקב דף פ"ה שהק' כן על הר"ן ודחה דבריו איברא כיון דהר"ן כתב בעצמו דהוא יישב בחדושיו הסוגיא לפי שיטה זו בוודאי הי' לו פירש אחר ואפשר דהיה מפרש דוודאי הא דאמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה לבני א"י הוא אבל מה שאמר התחיל להזכיר מתחיל לשאול זה נאמר דוקא לבני ח"ל ולא לבני א"י. ועיין בקול בן לוי דף ה' שהקשה מה אמר הגמרא גברא אגברא קא רמית הא כתבו התוס' ביומא דף ד' דכל מה שאמר ר"א אף דלא אמרה משמיה דר' יוחנן בפירוש וודאי בשם ר' יוחנן אמרה ועיין בריטב"א דיש נוסחאות דגרסי אמר רב חסדא הלכה כר"ג ואולי זו היתה גירסת התו' ביומא אפילו אי הוה גרסי ר"א נמי ל"ק דוודאי היכא דמצינו בפירוש דר' יוחנן אמר בענין אחר אמרינן דר"א לאו משמי' דר' יוחנן אמרה ובאמת י"ל וודאי זו היתה קושיות המקשן דמה הוה עלתה על דעתו להקשות מר"א לר' יוחנן אלא דהוה סבר כסברות התוספ' ביומא דסתם מה שאמר ר"א משמי' דרבי יוחנן הוא והתירצן תירץ לו כמ"ש דהיכא דמצינו בפירוש להיפך לא אמרינן דבשם ר"א אמרה. ושוב מצאתי בריטב"א שפירש כן קושיית המקשן:

והא אמר רבי יוחנן במקום ששואל מזכיר הליכות אלי ל"ג:

תוס' ד"ה והא אמר ר"א כו' ומדמינן לעיל שאלה להזכיר והקשה מהרש"א דלעיל שפיר מדמינן כדמתרץ ומה במקום שאינו שואל מזכיר ע"ש ובאמת י"ל דהמקשה דהכא לא הוה ידע הא דלעיל שהרי המקשה הקשה סתמא. ואפשר דלא ידע הא דעולא ומה במקום שאינו שואל מזכיר רק מסברא הוה מדמי להדדי ועכ"פ לא ניחא להו להתו' למימר דסמך על מה שאמר ר' יוחנן המתחיל לזכור מתחיל לשאול ועיין באר יעקב דף פ"ה ובשאר דברי התו' עיין גופי הלכות שהגיה בדברי התו' במקום מה שכתבו ומשני גברא אגברא ומשני תרי תנאי ע"ש:

תוס' ד"ה והא כי המתחיל לזכור יתחיל להשאיל וכתב בשאלות יעבץ ח"ב סימן מ"ה כי כוונתם על המתורגמן דשואל ואע"ג דלעיל דחי הגמרא היינו דאין סברא לשאול המתורגמן דבר שאינו צריך לצבור אבל כאן שפיר י"ל הכי דהוי צורך אי לאו י"ט הוא ע"ש ואם כנים אנחנו בזה בוודאי יש מקום לומר דהתוספות לעיל לא רצו לומר דהמקשה סמך על הך מימרא דר' יוחנן כיון דאף דלפי האמת צריך לומר דמתורגמין קאי וניהי דצ"ל כן משום דוחק הקושיא דביט"ט ליכא שאלה מכל מקום יכולין ג"כ לפרש דיש

חילוק בין צבור למתורגמן והצבור אין שואלין עד ז' מרחשון אבל פירושו דוחק. ויותר נראה כמ"ש בבאר יעקב דהם סבירא להו דשפיר מקרי משעה שמתחיל לזכור מזכיר לשאול אע"ג די"ט הוא כיון דאי לאו הוה י"ט הוה שואל ועכ"פ תיכף בחול שואל ומה דמקשי הגמרא והא אמר ר' יוחנן אין מפרשים דמגופא דר' יוחנן קמקשי דא"כ הי' לו להקשות תיכף מהך ר"י אלא הקושיא הוא מהך דר' יוחנן דע"כ בחול תיכף שואל ואינו ממתין עד מרחשון.

ממחו' הרב מוה' הירש אויערבאך זצ"ל מווירמש

ארשב"נ אמר רבי יונתן ג' שאלו שלא כהוגן עי"ש. ובמדרש רבה קאחשיב ד' שאלו שלא כהוגן הנך ג' וקא חשיב עוד כלב בן יפונה שאל שלא כהוגן דכתיב כל איש אשר יכה קרית ספר כו' יכול אפילו עבד או ממזר כו' ועוד איכא שינוי אחרת דבגמרא דידן גרסינן גבי אליעזר יכול אפילו חיגרת או סומא ובמ"ר גריס יכול אפילו אמה או שפחה ואמרתי דהא בהא תליא דבתוספת כתבו הא דלא קאמר גבי אליעזר כמו גבי שאול יכול אפילו ממזרת או שפחה משום דעדיין לא ניתנה תורה ולית להו איסור ממזרת ושפחה. ויש לדקדק על זה שהרי אברהם היה מדקדק שלא ישא שפחה ליצחק וכן כתב רשי' בפרשת תולדת עי"ש ובלא"ה היה גדורים מאוד בעריות ונראה ליישב דהרמב"ם פי"א מהלכות ע"ז כתב וז"ל אין מנחשין כגוים שנאמר לא תנחשו כיצד הוא הנחש כגון אלו שאומרים הואיל ונפל פתי מן פי או נפל מקלי מידי אין אני הולך למקום פלוני שאם אלך לשם אין חפצי נעשית כו' וכן המשים סימנים לעצמו שאומר אם יארע לי כך וכך אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לי לא אעשה כאליעזר עבד אברהם וכן כל כיוצא בדברים אילו הכל אסור וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אילו הרי זה לוקה כו' והראב"ד השיג במ"ש וכן המשים סימנים כו' כאליעזר עבד אברהם כו' וכתב הוא מותר ומותר הוא ואי משום דאמרינן בחולין כל ניחוש שאינו כאליעזר ע"א וכיהונתן בן שאול אינו ניחוש לא לענין איסור נאמר אלא ה"ק אינו ראוי לסמוך עליו וכו' ואיך נאמר על צדיקים אלו שעברו עברה זו לא תנחשו עכ"ל. והכ"מ מיישב קושית הראב"ד היא למ"ד ב"נ נצטוו על כישוף אבל לפי האמת לא קי"ל הכי דהא סוגיא דעלמא היא על ז' מצות נצטוו ב"נ ולא יותר ואלעזר ב"נ היה כו' ועובדא דיונתן לא הי' ניחוש אלא זירוז הי' ומ"ש הראב"ד דהך דכל ניחוש שאינו כו' לאו לענין איסור קאמר דהא בגמרא משמע לענין איסור קאמר מדפריך מניה לרב כו' והר"ן ז"ל תירץ בוודאי דבר זה אי אפשר שצדיקים הללו יהי' מנחשים אלא כך נ"ל הניחוש שאסרה תורה זה התולה עצמו בסימן שאין הסברא נותנת שיהי' הסימן הזה גורם תועלת לדבר או שיהי' לו היזק כמו פתי נפלה מפי או מקלי נפל מידי

צבי הפסיק לי בדרך וכיוצא בזה הם מדרכי האמורי אבל הנוטל סימנים בדבר שהם מורים לתועלת הדבר או להיזקן אין זה ניחוש שהרי כל עסקי עולם כך היא שאומרים אם לא ירדו גשמים אלך לדרך ומנהגו של עולם הוא ואליעזר תלה בדבר שהסברא נותנת לתועלת שידע שאין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו ונטל סימן שאם תהי' כ"כ צנועה ונאה במעשיה עד שכשישאל מים היא אומרת וגם לגמליך אשאב בוודאי הגונה היא ליצחק כו' וכן ביהונתן כו' וכל כיוצא בזה מנהגו של עולם היא עי"ש באריכות ולפ"ז מתורץ קושיית תוספות דלאו יכול לומר גבי אליעזר אפילו ממזרת או שפחה דהרי הי' יודע דאין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו וכן כתב התוספות תירץ זה לעיל שהקשו אמאי לא חשיב בגמרא כלב בן יפונה וי"ל משום דעכסה בתו צנועה היתה וסמיך אזכותה דלא מזדווגין לה אלא לפי מעשיה ולזה מיישב שפיר דבגמרא דידן דלא חשיב כלב בן יפונה משום דסמך אזכותא ה"ה נמי לא גריס גבי אליעזר ממזרת ושפחה דסמיך נמי אזכותא אבל במ"ר דחשיב כלב בן יפונה ולית ליה הך סברא דסמיך אזכותא א"כ גבי אליעזר נמי גריס ממזרת ושפחה וזה ברור ודוק:

ובזה מיושב נמי דברי רש"י בחולין דף צ"ה במ"ש כל נחש שאינו סומך עליו כאליעזר ע"א שאמר אם תשקיני אדבר בה ואם לאו לא אדבר בה כו' ופירשו המפרשים דהכי פירש"י אם תשקיני אדבר בה ואשאל אותה בת מי את ואם לאו לא אשאל אותה וזו כתירץ תוספות שם שלא נתן לה הצמידים עד ששאלה בת מי את שהי' בטוח בזכותו של אברהם שהצליח הקב"ה דרכו וכתב בספר נחלת יעקב דס"ל לרש"י דלא עלתה על דעתו של אליעזר ליתן זה הצמידי' בלי שאלה אלא דעתו הי' לזה אם תשקוני אשאל אותה ואח"כ כשראה שהשקוהו לו ולגמליו נתן לה בלי שאלה דלכאורא הוא תמוה למה באמת עבר על דעתו ראשונה ונתן לה אח"כ בלא שאלה ועוד לפירש רש"י דהי' בטוח בזכותו של אברהם למה הי' צריך לכל המעשים וסימנתו שעשה לעצמו במ"ש הגמיאני כו' ולפמ"ש הר"ן ניחא דבתחלה לא הי' רוצה לסמוך על זכותו של אברהם דהוי כמו ניחוש אבל לאחר שעשה הסימנים שהסברא נותנת שהיא לתועלת במ"ש הגמיאני נא והיא לתועלת שראוי והגונה ליצחק וזה לאו ניחוש הוא כמ"ש הר"ן וסמך על סימן זה ובטח בזכותו של אברהם ונתן לה בלא שאלה ודוק. עד כאן לשון מחותני הנ"ל:

דף ה.

מה דכתיב כי קרא ה' לרעב עין יוסף ע"א ע"ב:

מ"ד בקרבך קדוש. עיין עץ חיים ויצא דף י"ט ע"ד. משכנות יעקב קכ"ז רצוף אהבה:

רש"י משום דבקרבך קדוש. שפתי ישנים קכ"ז:
תוס' ד"ה ובחזירתו. אהבת עולם רצוף אהבה:
תוס' ד"ה לא אבא בעיר. שנות חיים. משכנות יעקב. רצוף אהבה:

דף ה:

ומי סיב שמואל כו' ופירש"י דשמואל חי נ"ב דכתיב וישב שם עד עולם עולמו של לוי חמשים ובבאר יעקב דף ח' ע"ב הקשה בשם הרב מהר"י דהא בשילה הי' דבשילה לוים אין נפסלים בשנים והדבר פשוט כמ"ש שם המחבר דאין כוונת רש"י דבחמשים הי' נפסל אלא מדכתיב עולם ומאי פירושו של עולם לזה קאמר המדרש מדמצינו לוים נפסלים בשנים בבית עולמים בחמשים שנה א"כ זמן כזה קרוי עולם ובע"כ צ"ל כן דהא הי' בן שתי שנים כשבא לשם וא"כ אי ס"ד מטעם דלוים נפסלים בשנים א"כ הרי לא ישב אלא מ"ח שנים שעם השנים הרי נ' אלא וודאי כדאמרן ועיין עוד שם בבאר יעקב דף ט' ומ"מ הא קשיא לי דלמה לא פירשו חז"ל עולם חמשים שנה כדמצינו ביובל וכן כתב הרלב"ג בפירושו אלא שכתב כן בשם חז"ל ואני לא מצאתי כי בירושלמי בכורים ותענית ובמדרש שמואל לא כתב כי עולמו של לוים נ' שנה ובשלמא אי הוה אמרינן דאדשמואל גופי' קאי שישב שם עד נ' שנה שאז כשר לעבודה שפיר דעדיפא לפרש עולם דידיה אבל לפי מה שפרשתי וכן מוכח דלא אדשמואל גופא קאי קשה ומ"ש רש"י בבכורת ירושלמי אמת הדבר כי הי' לראשונים ירושלמי קדשים כמ"ש הרמב"ם בהקדמתו לספר הי"ד ועיין שם הגדולים ומ"מ נראה כי טעות הוא ברש"י וצ"ל בבכורים. ועיין שנות חיים צ"ג. משכנות יעקב קכ"ה ע"ג. שמן המר ח"ב ק"ו ע"ד:
לימות שמואל. חיי עולם מ"א.
אף אתה במה אברכך רצוף אהבה.
תוס' ד"ה יעקב אבינו. זרע יצחק. זהב שבא שנות חיים נ"ד ע"ב צפנת פענח למהרי"ט נ"ג ע"ד.

דף ו.

אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי עיין בי"ד סימן ר"כ מה שהקשה על הרמב"ם ובלחם משנה הלכות תענית ועיין בכהונת עולם. ועיין בהריטב"א שהקשה כזו על הרי"ף שהביא המשנה כצורתה דהגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים דהוה כר"מ וא"כ בע"כ סבר כאמימר דרב חסדא לא אמר אלא הלכה כר"ג ולא אמר הלכה כר' יוסי ואלו לעיל

הבי' דר"א אמר הלכ' כר"ג וא"כ ר"ח אמר הלכה כר' יוסי וע"ש מה שתירץ ובלחם משנה בארוכה פ"ג דתענית ובאר יעקב פ"ה ע"ג ובמרכבת המשנה ח"א פ"י דנדרים הי"א.
רשי' הכי גרסינן או אינו אלא ששוטף את הזרעים כו' והקשה בקונטרס מענה לשון שבספר נאות יעקב דאמאי קאמר רשי' דמילתא בעלמא היא ואורחא דברייתא למיתני כי האי גונא דהרי בריש פרק כיצד מברכין איכא מ"ד דאספת דגנך היינו בשאין עושין רצונו של מקום וא"כ ה"א דיורה ג"כ כשאין עושין רצונו של מקום להכי איצטרך למילף ממלקוש עיין שם בדף י"ד ע"א ובדף כ"ו ע"ד. ונראה דל"ק דהא כתיב ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומדכתיב בעתו ש"מ דבעושין רצונו מיירי וא"כ יורה דקאי על המטר נמי בהכי מיירי. אמנם ואספת י"ל דקאי על באין עושין ותו י"ל דניהי דקאמר דאין עושין רצונו של מקום היינו רצונו של מקום בכל לב באופן שיהי' לימות המשיח וקרא דמייתי ועמדו אחרים ורעו צאנכם לימות המשיח קמיירי והנה אינם עושים רצונו של מקום שיזכו לימות המשיח ואע"פכ אינם רשעי' שהקב"ה ישטף עליהם הגשם ח"ו ונמצא א"כ הפרשה מדברת כולה בעושין רצונו של מקום אבל לא בכל לב כראוי ואעפ"כ יתן מטר ארציכם בעתו יורה ומלקוש רק שהם בעצמם יאספו דגנם:
תוס' ד"ה מלקוש לברכה. גופי הלכות קכ"ו ע"א:

דף ו:

הלכך נמרינהו לתרווייהו. רצוף אהבה: ועיין בברכות:

דף ז.

גדולים גשמים מתחיית המתים. עין יוסף י"ז ע"ב:
כל העוסק בתורה לשמה. אהבת עולם:
תוס' אם ת"ח הוא. רצוף אהבה:
תוס' ד"ה דברי תורה. אמרי שפר למהראנ"ח. רצוף אהבה:
תוס' ד"ה אי הוי סני. משכנות יעקב קס"ג ע"ב:

דף ז:

שאפילו ישועה פרה ורבה. פרשת דרכים:
תוס' ד"ה בראתים. רצוף אהבה:
תוס' ד"ה פנים נזעמים. גופי הלכות קכ"ו ע"א רצוף אהבה:

דף ח.

לוחשי לחישות בשביל שאין מתפללין תפלה בלחש כלומר שלא נמצאו בעלי תפלה שהם מתפללים וקרא לבעלי תפלה לוחשי לחישות בשביל שהתפלה בלחש:
תוס' ד"ה אם ראית דור. ע"ש בבבא בתרא לפרוש זה דמשתכי היינו דמשתבר ג"כ אינו חולק על פי' משתכי מלשון חלודה אלא דמפרש הכוונה ולא המלה שהכוונה שע"י הסלעים הקדרה מתקלקל כי מעלה חלודה ומשתבר ואפילו בקדרה של חרס אפשר נמי כי יארע בו קלקול ומשתבר ובחידושי הרמ"ה לב"ב נדפסו מחדש פירש ג"כ משתבר:

דף ח:

בימי ר"ש בר נחמני הוה כפנא כו'. עיין בשמע שלמה פ' פקודי ובזרע יצחק:
נבעי רחמי אתרתי. שנות חיים רט"ו אש דת מ"ה ע"ד:
תוס' ד"ה נצומה ונבקשה. שנות חיים רט"ז רצוף אהבה:
תוס' ד"ה אלא בדבר הסמוי מן העין רצוף אהבה:
תוס' ד"ה גדול יום גשמים כו' דברי התוספות וודאי קשים להבין דיותר נאות דכוונתם וודאי אי הוה כתיב בשוב ה' את שבותינו כאפיקים בנגב וודאי ה"א דמטר גדול יותר דקטן נתלה בגדול אבל השתא דתפלה הוא ואנו מתפללים להקב"ה שישוב את שביתינו ויעשה עמנו לטובה אות וראוים אנו לזה שהרי עושים כל יום נסים כאפיקי' בנגב שיורדים הגשמים א"כ גם זה יעשה עמנו וא"כ אין ללמוד אלא ששוים הם דאם המטר פחות א"כ מאי ראי' בשביל שימטיר שיקבץ גליות דקיבוץ גליות עדיפא אבל שיהי' מטר יותר מקיבוץ גליות ליכא למילף. ועיין מהרשד"ם א"ח סימן כ"ט שהאריך שנות חיים קע"ב דת ודין ע"ב ע"ב יבין שמועה דף ס"ב. רצוף אהבה:

דף ט.

אשכחא ר"ל לינוקא ודברי רשי'. אהבת עולם תולדת יצחק:
מי איכא מידי דכתיבי בכתובי משכנות יעקב קכ"א ע"ד:
מטר בשביל יחיד. פרשת דרכים. תולדת יצחק:
רשי' אהרן מת באחד לחדש. בית אברהם כהן וע"ש שהאריך בדף קמ"ו ולע"ד מדכתיב בחדש החמישי בא' לחדש בפ' מסעי רשי' מראה מקום לזה הפסוק. ואפשר חסר בדברי רשי' בחדש החמישי:

תוס' עשר תעשר הכי איתא בספרי כו'. בספרי שלנו ליתא ועיין שאלות יעב"ץ קי"ט בחלק ב'. וכוונת התוספות שהביא הספרי הוא משום דקשה להם מנלי"ה דמתעשר דרשינן בשביל שתתעשר דילמא לרבות שאר דברים ולהכי כתבו דמכל נפקא לן וכתבו וה"נ איתא בהגדה דמתעשר נפקא לן תעשר ואם לא היוצא מן השדה לא יהי' לך אלא היוצא מן השדה ומה שהקשה בשאלות יעבץ דהתוס' סוברים דמנל"ן דעל פרקמטי' נמי מתעשר דילמא דוקא על היוצא מן השדה אינו קושיא דוודאי מעשר כספים דרבנן ורק מן כל דרשינן ודרשינן נמי שיהי' לו כל דין מעשר תבואה אף להתעשר ועיין בית דינו של שלמה מ"ח ע"ב:

דף ט:

והלא מי אקיינס מלוחים. רצוף אהבה:

תוס' ד"ה ת"ל עשב שנות חיים קמ"ב אהבת עולם. תולדת יצחק:

תוס' ד"ה ואמר ר' יוחנן. רצוף אהבה:

דף י.

ר"ג אומר בשבעה. עיין תוספות ב"מ כ"ח ע"א ור"ה דף כ"ג ויומא ברשי' ריש דף ס"ז פ"ח במ"ח ג' ע"ב וכוונתו למ"ש רשי' ביומא כי לעתיד רוחב כל שבט ע"ה מיל (ובלי ספק האורך) ואם תחשיב שנים עשר פעמים כך לי"ב שבטים לא יהי' בין הכל רק ששים ושבעים אלפים ה' מאות מילין מרובעת וזה אינו מגיע כלל לחשבון ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה ובוודאי לעתיד א"י לא יהי' פחות מאשר הי' כבר:

איבעי' להו יום ס' כו' רב אמר כו'. אמר רב פפא הלכתא. הליכות אלי דף כ"ג:

רשי' ומפסיקין בראשי חדשים שאם ר"ח חל בשני או בחמישי. עיין בבריכות המים דף מ"ב ע"ג שרוצה להוכיח דאין מתענין בי"ז עצמו ואינו מוכרח כמ"ש הוא עצמו אבל מה שכתב רשי' בחמשי הוא וודאי תמוה דזה אי אפשר ובע"כ צ"ל דקאי לשאר תעניתים ופשוט הוא:

תוס' ד"ה קרי ביה. רצוף אהבה:

דף י:

רשי' על החולה ונתרפא. אהבת עולם:

רשי' אל תראו עצמיכם. אזני יהושע פ' מקץ:

רשי' לשרוף באש ותוספות. גופי הלכות קכ"א ע"ד:

תוס' ד"ה איזה יחיד. רצוף אהבה:
תוס' ד"ה למה תתראו. אזני יהושע פ' מקץ:
תוס' ד"ה אל תתעסקו בדבר הלכה. שנות חיים נ"א:
תוס' ד"ה ואין בניהם דברי תורה. שנות חיים נ"א. אמרי שפר:
תוס' ד"ה פסיעה גסה. עיין בגופי הלכות קכ"ו דגבי ביקור חולים דאמרינן נמי בכה"ג קשה למה דוקא הראשון נוטל יותר מהשני ושם לא שייך תירוצו דהתוס ואפשר לומר דהתם אי אפשר בס' בני אדם שלא יהי' אחד מהם קרוב יותר לחולי מחברו ואע"פ שנכנסו כולם כאחד אותו שקרוב יותר מקבל בראשונה ואיך אפשר שיכנסו כאחד ומה דקאמר הגמרא בנדרים שיכנסו כא' ולאו דוק' ממש. ובשם הרב בעל משנה למלך מקשים דלהתוס' דדוקא פסיעה ראשונה אסור א"כ מאי קאמר בשבת קי"ג וכי בחול מי התירו שאני אומר פסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו ודילמא לאחר פסיעה ראשונה שאלה דאינו נוטלת מאור עיניו ובחול מותר ולכן שאל דוקא משום שבת. ועיין ידי משה קנ"ו ע"ב ותועפת ראם דף כ"ד ע"ד ונראה דהתוספות ס"ל דוודאי אף לפסיעה ראשונה נוטלת אחד מת"ק מ"מ אסור לפסוע גם פסיעות אחרת שלא ירגיל עצמו לכך לפסוע תמיד פסיעה גסה ובכל פעם פסיעה ראשונה נוטלת ת"ק ממאור עיניו ובזה לא שייך דדש או כל התחלות קשות ולכן שפיר בחול מי התירו:

דף יא.

ואם היה חשוכי בנים מותר. וכתב רש"י שלא קיימו פריה ורביה ומשמע דחשוכי בנים לאו דוקא אפילו יש לו בן או בת שלא קיים עדיין פריה ורביה מותר ויש לתמוה על הט"ז בסימן תקע"ד שהשיג על הרא"ם וכתב בפשטות דחשוכי בנים דוקא אבל מי שיש לו בנים אע"פ שלא קיים פריה ורביה אסור דאל"כ הל"ל ומי שלא קיים פריה ורביה מותר איך לא הרגיש בדברי רש"י שכתב להדיא דמשום קיום פריה ורביה מותר ואדרבה לולא דברי רש"י הי' נראה להקל דלא מיבעיא מי שלא קיים פריה ורביה אלא אפילו אם קיים פריה ורבי' שהי' לו בנים ומתו והיה להם בנים באופן דקיים פרי' ורביה כמוזכר בא"ע סימן א' מ"מ כיון דהוא חשוכי בנים מותר אע"ג דבני בנים כבנים לענין זה לא אמרינן הכי ועיין באר יעקב ל"ו:
היושב בתענית נקרא חוטא. דברי אמת קונטרסים פ"ב ע"א. רצוף אהבה. זרע אמת בשו"ת סימן פ"ט. בית אברהם כהן צ"ה ע"א צ"ז. נדרים ט' ד"ה הרני בנזירות. סוטה ט"ו ד"ה סבר ליה:

תוס' ד"ה אסור לארס. עיין מהרש"א ונראה כוונתו לומר כיון דיוסף נהג במידות חסידות אע"פ שלא קיים פרי' ורבי' מנה נגמור דעכ"פ בקיים פרי' ורבי' אסור ולוי לא קיים פרי' ורבי' ולא רצו לנהוג בחסידות והב"י כתב מכח קושיות מהרש"א דהכל הוא אסמכתא בעלמא וקודם מתן תורה לא הי' אסורים כלל ומיתורא דקרא בטרם תבא שנת הרעב ילפינן דאחר מתן תורה אסור ולפי דרכו י"ל דוודאי אלו לא הי' ליוסף בנים כלל הי' משמש ודיוק' דקר' אינו שנולדו לו קודם הרעב הא אלו לא נולדו קודם הרעב לא הי' נולדים ברעב לפי שלא הי' משמש אלא דיוקא דקרא כך הוא אשר נולדו לו קודם שנת הרעב אבל בשנת הרעב לא נולדו לו בנים לפי שלא הי' משמש בשביל שהי' לו בנים וקושיות התו' הוא לב"ש דאמרי שני זכרים איך שמש לוי דבהך דינא לא פליגי ב"ש וב"ה ותירצו דבאמת מי שלא קיים פרי' ורבי' הוא רק מידות חסידו' או דקושיות התו' היא ממ"נ משום די"ל חשוכי בנים שלא קיים פרי' ורבי' כמ"ש רשי' או חשוכי בנים לגמרי כמ"ש הט"ז אמנם לכאורא מיוסף שלא שמש מוכח דחשוכי בני' דוקא וא"כ קשה מלוי וע"ז תירצו דלעולם חשוכי בנים לא דוקא אלא שלא קיים פרי' ורבי' ויוסף מידת חסידות נהוג או כמ"ש מהרש"א דקודם מ"ת לא הי' איסור כלל. וזהו דעת הב"י ממש והר"ן כתב והביאו הב"י דהשבטים לא הי' להם רעב ע"ש ונתחבטו האחרונים בדבריו. ונראה דכוונתו דוודאי יעקב ובניו הי' הרוב והי' נקראים ישראל ומשום יוסף שהי' יחיד לא הי' אסורים אבל יוסף הי' אסור בשביל השבטים שהי' הרוב. ועיין תועפת ראם כ"ג ע"ג. שנות חיים ב' ע"ג: עין יוסף כ"ד ע"א וע"ב יד אהרן א"ח סימן תקע"ד ובנחלת יעקב ושאר מפרשי תורה. ובאחרונים סימן תקע"ד:

תוס' ד"ה אמר שמואל. עיין מה שציינתי בגמ'. ובמנחת בכורים וביד אהרן סימן תקע"א ובמקום אחר הארכתי. ועיין זרע יצחק. צפנת פענח למהרי"ט קמ"ז ע"א. שנות חיים ר"ט:

דף יא:

אין תענית צבור בבבל. עיין ליקוטי הרמב"ן דף ה' שהביא הר"ן וע"ש בארוכה:

מתעניין לשעות. מרכבת המשנה ח"ב פ"א דתענית הי"ג:

רש"י נקרא חסיד. עיין יד אהרן א"ח סימן תקע"ד:

רש"י במה שימש משה כל ז' ימי המילואי'. עיין ע"ז דף ל"ד ברש"י ובתוספות וביפה מראה יומא פ"ק סימן ב'. ועיין חגיגה וי"ו ד"ה מאי נ"מ ובמ"ש מהרש"א ומ"ש שם ושוב ראיתי בשופרא דיעקב שהרב לימודי ה' האריך ע"ש:

תוס' ד"ה כאלו קדוש עיין במהרש"א וכל המעיינים נתחבטו בדבריו ונ"ל דס"ל להרב מהרש"א שהקושיא בע"כ לרש"י לאו היינו דר"א סתמא אדר"א סתמא שהרי רש"י כתב הא דלא מצי מצער נפשיה נקרא חוטא ולמה כתב רש"י חוטא ומנליה דאקרי חוטא והלא לא אקרי חוטא אלא לר"א הקפר וכבר תירץ זה ר"א דההיא בנזיר טמא ובע"כ צ"ל דס"ל לרש"י דהקושיא היא מר"א הקפר אדר"א וס"ל לרש"י דלעיל כי פריך ולר"א הא נקרא חוטא הקישיא לאו מקרא אלא מר"א הקפר דאמר נקרא חוטא הוא דקשי' ליה ותירץ ההיא דסאב נפשיה כלומר דר"א הקפר לא אמר דנקרא חוטא אלא בנזיר טמא אבל בנזיר טהור לא ומדמי תעניות לנזיר טהור. ועיין בנדרים ובנזיר ובסוטה שציינתי לעיל נמצא לפ"ז דבתעניות מועט דומה לנזיר טהור ובתענות מרובים דומה לנזיר טמא ונקרא חוטא ומעתה מקשי על האי תירוצא דר"א הקפר בנזיר טמא מיירי לפי שמצער טובא שהרי ר"א אמר לעולם יראה כאלו קדוש שרוי בתוך מעיו ומשמע שאסור להכחישן כלל ואפי' בנזיר טהור אמר ר"א הקפר שנקרא חוטא וודאי מאידך דר"א לא מצי להקשות לפי שיש לפרש מה שאמר ר"א היושב בתענית נקרא קדוש היינו שהוא נקרא קדוש ולפיכך אסור להתענות לגופו קדוש. ואפשר נמי דר"א לאו אדשמואל קאי שאמר היושב בתענית נקרא קדוש אלא אמר סתם נקרא קדוש ויש לפרש דהאדם נקרא קדוש ולפיכך אסור להתענות ואינו חולק על שמואל וא"כ הקושיא רק על התרצן ומשני הא דמצי לצער נפשיה וא"כ לפי האמת יש לפרש דמה שאמר ר"א נקרא קדוש לאו איושב בתענית קאמר אלא על הגוף שנקרא קדוש ונ"מ דאי לא מצי לצער נפשיה אסר להתענות כנ"ל מפני חומר הנושא דלא לשווייהו ח"ו למאור ענינו מהרש"א כטועה ועיין בשנות חיים ר"ט. אמרי שפר למהראנ"ח אהבת עולם מהרי"ט קמ"ז:

תוס' ד"ה גומל נפשו. אזני יהושע פ' נשא. יד אהרן א"ח סימן תקע"א שנות חיים ר"ט מהרי"ט קמ"ז:

תוס' ד"ה יחיד שקיבל והקשה בהליכות אלי דף ע"ב לימא דלהכי קאמר יחיד אע"פ שקיבל עליו תעני' אבל בצבו' אין חידוש דלא צריכי לקבל תעניות וא"ל דס"ל דצבור בבבל בעי נמי קבלה וא"כ מאי ארי' יחיד דהא בסמוך משמע דס"ל דצבור לא בעי קבלה דהא כתבו בסמוך דאמר ענינו בקול רם כדי להודיע לצבור ואי ס"ד דבעי קבלה מאי צריך להודיע ולדעתי הקלושה אין זו ראי' די"ל דמיירי בתעניתים הקבועים והטעם דשמא שכח אחד ואפילו אם תענית שגוזרין על הצבור צריך לקבל הני ד' תעניתים הקבועים א"צ לקבל ואם נימא דהתוס' ס"ל כהרמב"ן דבתענית צבור בבבל צריכין קבלה אע"ג דהראי' שהביא מהך דאוכלין ושותין משחשכה אע"ג דהתנא בא"י הוי קאי דלא צריך

לקבלה מ"מ וודאי משמע דאף בח"ל מקום דצריכים קבלה לא גרע מא"אי לענין זה דמותרין אף הצבור לאכול משחשכה:

דף יב.

הא דאמרת מתענין לשעות כו' הא תענית מעליא היא עיין ברשי' והקשה במלכי בקודש דף קי"ב ע"ד בשם אחיו דמאי מקשה הגמ' הא לעיל אמרינן דלן בתעניתו אינו מתפלל תפלת תענית מטעמא דאיכא שעות בלילה דלא קיבל עליה מעיקרא. א"כ ה"נ נימ' הכי כיון דאיכא הני שעות לא קיבל עלי' מעיקרא והתירץ פשוט דשאני הכי כיון דכבר קיבל מאתמול חצי היום ואח"כ התענה מאליו חצי יום האחר אותו חצי יום נחשב לחצי יום האחר והוה כאלו קבל עליו מעיקרא יום גמור אבל כשקיבל עליו יום תענית ואח"כ לן בלילה בתענית זה וודאי אינו נחשב ליום שלפניו ועיין עוד שם במלכי בקודש שהאריך ובמג"א סימן תקס"ב ס"ק ט"ו:

כל תענית שלא שקעה עליו חמה. עיין ע"ז ל"ד ד"ה מתענין. זבחים נ"ו ד"ה מנין לדם ובתשב"ץ תלמיד מהר"ם רויטנבורג בתחלת הספר:

כל תענית שלא קיבל מבעוד יום. עיין ע"ז ל"ד ד"ה מתענין:

אני הייתי מבני סנאב בן בנימין. משנה למלך פ"ו דכלי המקדש ה"ט:

עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר: הרמ"ע מפאנו סימן קי"ג:

ישן אינו אוכל שבת קי"ח ד"ה לפי שאינו קבע. ועיין בפסקי תוספות שם:

רשי' ד"ה הא דאמרת כו' והאי מקשה סבר כו'. בא רשי' לבאר מה היתה כוונת המקשה בפי' מתענין לשעות וכתב רשי' דהיה סבר דעד חצי היום נמי קרי תענית וזה שפיר צריך לאשמעינן:

רש"י בצלו צלותא כו' איכא דאמרי. נראה משום דהכי מיירי שכבר קיבל עליו התענית מקודם לזה ולהכי קשיא לרב מאי יסר דהא כבר קבל עליו וכשם דבאותו יום א"צ בתפלה ה"ה אם קבל עליו כבר מכמה ימים דמהני אמנם לשמואל ניחא דצריך לקבל דוקא בתפלה אע"ג שכבר נדר ואיכא דאמרי ס"ל דא"צ לפרש בצלו לשון תפלה אלא צלו לשון נדר ואפ"ה ממילא משתמע דצריך לקבל בתפלה דאי לרב למאי צריך לקבל שנית אלא וודאי משום האי טעמא דצריך לקבל בתפלה וכתב רש"י ואין רבי מודה לאיכא דאמרי די"ל דאי אין פירוש בצלו בתפלה ל"ק לרב דאפ"ה צריך לקבל סמוך למנחה ולא יכול לקבל על כמה ימים דניהי דצריך להתענות משום נדר אבל תענית לא מקרי ולהכי צריך לקבל עכ"פ בזמן מנחה אלא וודאי פירש בצלו הוא בתפלה וא"כ שפיר מייתי סיוע.

ועיין בר"ן ועיין מה שהקשה במחנה אפרים בהלכות שבועות ז' ע"ד ובהלכות נדרים סימן ט"ו שהקשה לדעת הסוברים דאף ביום זה יכול ללות אמאי לא ילוה וכבר הקשה כן בתרומת הדשן סימן רע"ה ותירץ דבאמת הם מפרשים כך ידחה נדרו את גזירותינו אם אינו רוצה ללות. ועיין בשער המלך ח"א דף ק"ג ע"ב ע"ג ועיין בחקרי לב רי"ג ע"ב שתירץ כן מדעת עצמו:

תוס' ד"ה אם גזירותינו. ועיין שער המלך ח"ב ק"ג. לשון לימודים חא"ח ק"ה סוף ע"ד: מגילת ספר לאוין קכ"ב ע"ג. ועיין בשער אפרים סימן מ"ד:

דף יב:

לוה אדם תעניתו ופורע. שער המלך ח"א ק"ג ע"א. מחנה אפרים הלכות שבועות ז' ע"ד. חוט השני סימן כ"ה. שנות חיים רי"ד אהבת עולם והנה הב"י סימן תקס"ח דימה ההיא דלוה ופורע לנודר צדקה ואומר סלע זו לצדקה דיכול ללותו ובשער המלך השיג עליו דהתם היינו טעמא דלא קיימא עניים אבל היכא דקיימי עניים מחייב לאלתר והא הכא בתענית הוי כמו דקיימי עניים ובאמת כבר הקשה כן במחנה אפרים ותמהני שהרב שער המלך הביא דברי הרב מחנה אפרים באותו הפרק. ועיין בחקרי לב רי"ג. שהקשה על הרב מחנה אפרים דבצדקה שאני דאיכא בל תאחר משא"כ בנדרי תענית ליכא בל תאחר ואין זו ראי' דניהי דבל תאחר ליכא מ"מ אפשר דמחויב לקיים נדרו מיד ומ"מ אין הכל מודים בזה וכמו שהביא הרב חקרי לב. ועיין בר"ה ד':

ברבעא בתרא דיומא. עיין סוטה ל"ט ד"ה אם עונינו ענו בנו:

רשי' בפלגא דיומא דהיינו ריבעא נראה שכן היתה גירסת רש"י בגמרא בפלגא דיומא לפיכך הוכרח רש"י לפרש דהיינו פלגא של חצי היום דהיינו רביעא ומ"ש רש"י קורי' ויחל משה ומפטירים דרשו הקשה במרכבת המשנה להרב מהר"א אלפאנדארא בדף ל"א ע"ב ובדף קי"א ע"ב דהרי איתא לקמן דקורין בתענית הללו ברכות וקללות וא"כ איך כתב רש"י שקורים ויחל ולבסוף כתב דרש"י כתב כן לפי מנהגינו ולע"ד אפשר לומר עם מה שהקשה הר"ן כאן ובס"פ שני דמהכא משמע דלא הי' קורין בשחרית רק במנחה ואלו בירושלמי מוכח דהי' קורין גם בשחרית ולפיכך העלה בס"פ ב' דתלמודא דידן חולק על הירושלמי ואפשר דמשום קושיא זו סבר רש"י דמה שאמרו בתענית ברכות וקללות היינו בשחרית דוקא אבל במנחה היתה קריאה אחרת דהיינו ויחל כמו שאנו נוהגין והכא במנחה איירי לפיכך כתב רשי' ויחל וא"כ אין תלמודינו חולק על ירושלמי:

תוס' ד"ה אי מצי מצער. אהבת עולם:

תוס' ד"ה מה אסיפת זקנים. רצוף אהבה:

דף יג.

טבילה בחמין מי איכא. עיין תמורה י"ג ד"ה ואין המים שאובים:
רשי' טבילה בחמין מי איכא חמי האור הא שאובין נינהו. פירשי' פשוט הוא דהוה ס"ד דכל הטבילי' בחמי האור א"כ כל המקו' כולה שאובין נינהו כיון דהוחם ע"י האור אי אפשר בענין אחר אלא בשאובין ועיין בבריכת המים הנדפס מחדש כתב דכוונת רשי' דמשום גזירת שאובין פסול וא"כ אפילו אין כולה שאובין פסול ואין דבריו נראין כלל ועיין מה שאכתוב בתוספות:
רשי' ד"ה כשאמרו אסור במלאכה לא אמרו אלא ביום כו' עיין במג"א סימן תקנ"ד שתמה על רשי' מפסחי' דף נ"ד ששם כתב רשי' גופיה דבט"ב אסור. ועיין מה שכתבתי שם. וביצחק ירנן ע"ד ע"ב. וראיתי בספר שדה הארץ דף קמ"ח ע"ד שהקשה לרשי' דהלא התם בפסחי' קאמר בהדיא בברייתא כשאמרו דאסור ברחיצה דוקא בת"צ מיירי ובאמת לא ידעתי מאי קושי' דהתם קאמר הגמרא בהדי' בת"צ תנא דוקא אבל מי יימר דהך דהכא היא הך ברייתא עצמה שהביא הגמר' שם אלא לפי מה שמתרץ הגמרא שם קולי קולי קתני אבל חומרא לא קתני ולעולם ט"ב חמיר לענין רחיצה מתענית וודאי קשה לרשי' כאן דמנל"ן דהואיל דגבי תענית שרי גם לענין ט"ב דילמ' ט"ב חמיר וצ"ל דרשי' כאן לא ס"ל הכי גבי מלאכה מה מצינו בפירוש בגמרא ועיין בשם הגדולים ח"ב דהביא בשם משנה למלך דפירש תענית אינו מרשי' אלא ממחבר אחר וכן מטין הדברים למי שמעיין בלשונו. ולפ"ז אין להקשו' מלשונות רשי' דהך מסכת למסכת אחרת ושוב עיינתי דוודאי הך ברייתא דהכא הא ברייתא דהתם בפסחים וצ"ע לרשי' כאן:
תו' ד"ה ואי פורע. הליכות אלי דף ע"ב:
תו' ד"ה טבילה בחמין. עיין ברדב"ז ד' ליווארנא סי' צ"ה שהוכיח מכאן דמותר להטיל מים חמין למקוה דאי ס"ד דאסור א"כ לא הוכיחו התו' דכולה שאוב פסול דילמא לעולם כולה שאוב כשר והכא בלא"ה פסול משום דחמין נינהו ועיין בתוס' תמורה י"ב ששם כתבו ג"כ כמו ראייתם דהכא. אמנם במרדכי הלכות נדה פירש בשם הר"ש דבאמת פסולא דהכא משום דחמין נינהו. ומה דקאמר משום דשאובים נינהו היינו כשאובין נינהו אמנם התוס' וודאי לס"ל הכי אמנם בבריכת המים דף ע' רצה להשוות דעת התו' ורשי' להר"ש וכתב דאף פסול דחמין אם המשיכוה כשרה ולכך שפיר הביאו התו' ראי' ואינו נראה כלל דמנליה להתוס' דפסולא דחמין הוכשרו בהמשכה ודילמא דוקא פסולא

דשאובין ומנלהו להקשות וכבר השיב עליו הגאון מהרי"ט אלגאזי ודבריו נכונים ע"ש ועיין בזרע אברהם ח"א סי' י"ט:
תו' ד"ה וכן אתה אומר במנודה ואבל. עיין בריטבא שיש ב' גירסאות כאן בגמרא ונראה דהתוס' הי' להם הגירסא ראשונה ולא הוי גרסי ובמאי אי בחמין ומ"מ אף דלא גרסינן כן מ"מ פשוט הי' להמקשן דמיירי בצונן ובצונן קרי התוס' רחיצה כי פירוש רחיצה הוא צונן ולפיכך לפי גרסתם פירושא דהקושיא מאבל לאפוקי לפי דרך הגירסא אחריתא שהביא הריטב"א וכמו שהוא לפנינו הקושיא מתענית צבור ומה שמסיימים התו' אבל לא קאי אהא דבצונן כוונתם על דינא דרחיצה לא קאי. ועיין בהליכות אלי דף כ"ז ע"ב וביומא [לוח הטעות: ובזמנו] עדיין לא נדפסו חידושי הריטב"א:
תוס' ד"ה אמר רב חסדא. מרכבת המשנה אלפאנדארי ע"ד ע"ג:

דף יג:

והא אין בין קתני. יבין שמועה כ"ה הליכות אלי מ"ג. שופרא דיעקב:
רשי' תנא ושייר הליכות אלי דף ח'. שופרא דיעקב:

דף יד.

והשתא דאתית להכי כו' לאו שיורא הוא. לקוטי הרמב"ן דף ד' הליכות אלי דף ד':
במה מתריעין רבי יהודה אומר בשופרת עיין בריטב"א ובליקוטי הרמב"ן דף וי"ו בארוכה:
לעזרה ולא לצעקה. יתר הבז מ"ד ע"ב:
רש"י נקוט מציעתא בידך. מדברי רש"י נראה דלא גרסינן דמתרצין לכולהי כמו שהוא הנוסח' לפנינו ולפי גירסא זו דגרסי רש"י מפרש הרמב"ם דהברייתות חולקת ונקוט כברייתא מיצעתא דאמרה אחרונות מתענות אמנם רש"י מפרש אפילו להך גירסא כדעת הרי"ף דדוקא אמצעית מתענות וכתב ה"ה פ"ג שהיה גורסים נקוט אמצעית בידך דמתרצין כולהי:

דף יד:

שלחו ליה בני נינוה כו' מאי הוה עליה כו'. והלכתא. הליכות אלי דף כ"ח ע"ב:
פיסקא בשני מטין ובחמישי כל היום מפני כבוד השבת הך כל היום הוא טעות דבמשנה לא כתב אלא ובחמשי מותרין ונולד הטעות דמהרש"א הגיה בהאיבעי' בשני מטין עם חשיכה ובחמישי מטין כל היום וסבר המדפיס דמהרש"א מגיה בפיסקא וליתא אלא

בלשון האיבעי' לא הי' כתוב אלא בחמשי כל היום והגיה מהרש"א מטין סבר דהגה לפיסקא קאי אמנם באמת הך מטין א"צ להגיה בלשון האיבעי' דממילא ידעינן דפרושו דכל היום מטין:

רשי' לפי המקומות כו' לא גרסינן לפי הזמן כו' מהרש"א כתב לפי הזמן הא סוף דבור. ואח"כ מתחיל הדבור ולא נענו שלא ירדו עדיין גשמים ולא ידענו אהיכן קאי דהא בגמרא לא קאמר כלל ולא נענו. ובריטב"א העתיק הכל לפי הזמן ומשמע דהוה גריס ליה. ויותר נראה למחוק תיבת לא גרסינן ואי נמי גרסינן ליה הך שלא ירדו גשמים שכתב רשי' הוא פרושא דלפי הזמן שכתב דהיינו דלא ירדו גשמים עדיין:

תו' ד"ה רבי יהודה נשיאה כו' על שאר פורעונית. כוונתם כדכתב הריטב"א דאי בגשמים לא הוי טעי רבי יהודה נשיאה לגזור יותר כיון דמוזכר במשנה אלא וודאי בשאר פורעוניות הוה וסבר לה כרשב"ג בסמוך דלאו הטעם משום טירחא דצבורא ורבי יהודה נשיאה לאו היינו רבי דסבר דאין מטריחין אלא אחד מזרעו הוה. ור"א סבר כרבי דהטעם משום טירחא והוכיח עוד התו' מדמייתי עליה דרבי אמי הא דאמר ר' יוחנן דמיירי בשאר פורעוניות. ועיין רצוף אהבה:

דף טו.

אור זרוע לצדיק. מנחות י"ט ד"ה במקרא:

רשי' לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה. יתר הבז מ"ד ע"ב:

תוס' ד"ה אור זרוע. לשון ערומים בהשמטת הרא"ם ל"ו ע"ב: זרע יצחק. יבין שמועה ס"ב ודף ע' רצוף אהבה:

פרק שני

הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה. והקשה בעדות ביעקב סימן צ"ד למה אומרים היום הזה ואי פרושו דישמע הקב"ה תיכף עכ"פ הוה לן למימר היום הזה ובכל יום דבתפלה צריך לומר לשון מבורר והראה מקום למה שכתב בספר לחם רב ולע"ד דמש"ה אין אנו אומרים בכל יום דלא תקום פעמים צרה דמבקשים מהקב"ה שיעזור לנו היום הזה ולא יקום עוד צרה אשר אנו צריכין להתפלל על כך ובענין שאר נוסח התפלות במשנה. עיין במרכבת המשנה ח"ב פ"ד דתענית:

רשי' אפר מקלה עיין בלחם משנה ובמה שכתבתי בגמרא:

רשי' ובקבלה כו' ובתוספות מאן דהוא כתב בחוות יאיר דף י"ג ע"ב שכל זה העתיק מתלמיד טועה שכתב כן דכמה פעמים בש"ס קרי דברי קבלה ואינו דברי תוכחה ע"ש

ואפשר לומר דכוונתו דדוקא הכא שמביא ב' פסוקי' והאחד קורא דברי קבלה והאחד לא נחית לחלק בהכי אבל בעלמא וודאי קורא להכל דברי קבלה ולפי מ"ש חו"י צריכים ג"כ למחוק מה שכתב רשי' ובקבלה שהנביא מצוה לישראל עמדו בתפלה שנראה ג"כ כוונתו למ"ש בתוס' מאן דהוא:

דף טו:

אין גוזרין תענית על הצבור כו' ואם התחילו אין מפסיקין. לשון לימודים דף ק"ה:

דף טז.

ולמה יוצאין לרחוב כו' גלינו גלותינו מכפרת עלינו ויש לדקדק לר"ל דאמר הטעם משום גלות א"כ באמת קשה למה מתפללין ברחוב ולא גולין לבה"כ אחר דהרי בברכות אמרינן חציף עלי מאן דמצלי בבקתא וכבר העיר על זה בבתי כהונה ח"א בית דין סימן מ'. ולכן נראה דוודאי גם ר"ל מודה דבעי דוקא רחוב משום התיבה כדאמר בתר הכי הטעם גבי תיבה שהוא משום בזיון ואלו מוליכין התיבה לבי כנישתא אחרינא ליכא ביזיון שהרי יש שם תיבה בלא"ה ולא קאמר ר"ל הטעם משום גלות אלא מה שאנו יוצאין לרחוב הטעם משום גלות אבל כיון שמוציאין התיבה לרחוב בוודאי הכל צריכין לילך לרחוב ומאי דאמר הגמרא מאי בנייהו בי כנשתא אין פרושו איכא בנייהו ממש אלא כלומר מפני טעם גלות אם לא הי' מוציאין התיבה או אם אירע שאין להם תיבה סגי בבי כנשתא אחרינא. והרמב"ם בפ"א מהלכת תפלה כתב הטעם גבי תענית שהולכים לרחוב מפני שהעם רב ואין בה"כ מחזיק. ואפשר דקשה ליה כי קושיין למה לר"ל קאמר דוקא רחוב במתני' לפיכך כתב לפי שאין בה"כ מחזיק שהכל מתקבצים ולפ"ז אם בה"כ מחזיק שפיר יכולין לילך לבה"כ אחר. ועיין מכתם לדוד דף כ"ז ועל רשי' ותוספות. אהבת עולם: **ולמה** נותנין אפר כו' א"ב אפר סתם לפי הנראה מדברי רש"י במתניתין בכל מקום אפר נקרא עפר ועפר נקרא אפר אבל הכא דקאמר אפר מקלה הוה דוקא אפר ולא עפר כי אע"פ שאפ' קרוי אפר סתם אפר מקלה לא מקרי כי אפר מקלה פרושו אפר הנשרף מעצים ושאר דברים הנשרפים ומעתה קאמר שפיר א"ב עפר דלמ"ד הרי אנו חשובי' כעפר עפר סתם נמי סגי ולמ"ד כדי לזכור עקדתו של יצחק בעי דוקא אפר מקלה ולפיכך רש"י לא גריס עפר סתם דלמה בעי לומר עפר סתם דפשיטא דעפר היינו עפר סתם או אפר אמנם התוספות דנראה דלא ניחא להו בפירושו של רש"י כי אע"פ דמצינו בתורה אפר שנקרא עפר וכן להיפך מ"מ בלשון המשנה לא מצינו ולפיכך פירשו אפר מקלה

היינו עצמות אדם זכר לעקידתו של יצחק כמוזכר במדרש דהקב"ה ראה אפרו של יצחק והא דלקחו דוקא מעפר עצמות משום דשאר אפר של בשר הנשרף יש בו עפרורית של אפר וכדתנן בפ"ג דפרה שחור שיש בו אפר כותשין אותו והעצם בין כך ובין כך הי' נכתש משום דעצם נשאר עומד לבדו ואם כותשין אותו נמצא אפר בלי תערובות נמצא לפי פרושם עפר בוודאי לא הי' לוקחים. ורק פלוגתייהו באפר שאינו מעצמות אדם דלמ"ד הרי אנו כאפר לפניך סגי ולמ"ד משום עקידתו של יצחק בעי דוקא אפר עצמות אדם וא"כ שפיר גרסינן איכא בנייהו אפר סתמא דהיינו שאינו עפר עצמות וגרסינן אפר סתמא ולא עפר כנ"ל כוונת רש"י ותוספות ובבריכת מים הנדפס מחדש דף מ"ד ע"ג פירש פירוש רחוק בדברי התוספות והמעיין יבחר ומה שהקשה מהך דמכות דאפר מקלה אולי גם התם התוספות מפרשים מעצמות אדם גם מה שהקשה למה דוקא מעצמות כבר יישבתי דל"ק מידי ועיין בית ישחק הנדפס מחדש בדף ט"ז ע"א שתמה הלא האיל נשרף ולא יצחק וגם זו לא קשה דכבר כתבתי הקב"ה רואה אפרו של יצחק ולפיכך בעי עצמות אדם. ועיין בלחם משנה מה שכתב על רש"י במשנה ובאמת דבריו מגומגמים לחלק בין התיבה ובין האפר שנותנים בראש כל אדם ונראה דרש"י במשנה בא לבאר דאפילו למ"ד הרי אנו חשובים כאפר יקח לכתחילה אפר מקלה דבחנם לא נקט המשנה אפר מקלה אלא וודאי דהוא גנאי יותר ומ"מ שאר אפר נמי גנאי אבל למ"ד לזכר עקידתו של יצחק אפר מקלה דוקא ומ"ש רש"י במשנה ובגמרא מפרש מ"ט נותנים אותו אין כוונתו למה נותנין אפר מקלה שהרי כבר פירש זה אלא כוונתו למה שאמר בגמרא למה נותנין אפר מקלה ע"ג התיבה משום עמו אנכי בצרה. ועיין פרי האדמה ח"א דף מ"ג. ובסוטה דף ט"ז ובמוצל מא"ש סימן ז' ח'. ובמשכנות יעקב דף י"ד:

אטו זקן לאו חכם הוא. אש דת מ"א ע"ד וע"ש ולפי פשוטו י"ל דסתם זקן היינו חכם זה זקן שקנה חכמה ומפרשינן בוודאי מתניתין זקן חכם וא"כ קשיא ליה למה קאמר חכם כיון דהיינו זקן לזה מפרש דהא דבעי זקן וחכם קמ"ל דאם אין שם חכם זקן לוקחין חכם אע"פ שאינו זקן:

תוס' ד"ה במקום תפילין. רצוף אהבה:

תוס' ד"ה אפר מקלה. רצוף אהבה ועיין מ"ש בגמרא:

דף טז:

זה שליח צבור שאינו הגון. עיין תוכחת מגולה בתבואת שור קט"ז ובעונותינו אין איש שם על לב הקב"ה יהפך לבבנו:

תוס' ד"ה ברוך מרחם על הארץ. רצוף אהבה:

דף יז.

אנשי בית אב לא ביום ולא בלילה מפני שאין עסוקין תמיד בעבודה וכתב רש"י במשנה לפי שהי' עסוקים כל הלילה באברים ופדרים וכ"כ הראב"ד בפ"א דביאת מקדש אמנם הרמב"ם כתב הטעם שמא ישתה בלילה וישכם בבקר ולא סר יינו עדיין מעליו ונפקא מניה דלפירוש הרמב"ם הלילה שקודם היום שעובד בו אסורה אמנם לרש"י ולהראב"ד דדוקא הלילה שאחר עבודתו אסורה שסבר הרמב"ם דזה לא צריך לאשמעינן דפשיטא דמ"ש לילה מיום כיון שידוע שאנשי בית אב עוסקין בעבודה בלילה אמנם הא קשה להרמב"ם חדא דהא קתני בהך ברייתא להדיא מפני שהן עסוקין תמיד בעבודה ומשמע דהטעם מפני עסק עבודה וצ"ל לדעת הרמב"ם דגם קודם עמוד השחר הי' עוסקין בעבודה בתרומת הדשן ושאר עבודת דלילה ואפשר שהי' שייכים לבית אב של יום הבא ותו קשה דאי שני לילות אסורין ה"ל למתני במשנה גבי אנשי בית אב לא ביום ולא בלילות כדקתני גבי אנשי משמר לא ביום ולא בלילות ועיין בזבחים דף כ' ושם בתוספות ד"ה מיתיביה דמוכח דהי' נועלין העזרה בלילה ובית אב החדש הי' ישנים בבית המוקד והם הי' עושים תרומת הדשן ושאר העבודת ומשמע לכאורא דאלו שמיום הקודם לא נשארו וזה כדעת הרמב"ם ולא כרש"י והראב"ד ועיין סם חיי בדרשות ל"ט ע"ד. ובספר חסדי דוד על התוספתא:

רבי אומר אומר אני אסור לשתות יין לעולם אבל מה אעשה. הרמב"ם בפ"א דביאת מקדש סובר דרבי אינו חולק רק באינו מכיר משמרתו מבית אב אבל במכיר אף רבי מודה דאסור ורש"י והראב"ד סוברים דרבי פליג אכולהו ובאמת בירושלמי מוכח להדיא כדברי הרמב"ם ששם השמיט מה שנזכר בגמרותינו על אינו מכיר משמרתו כו' אסור לשתות יין כל ימות השנה רק העתיק תיכף רבי אומר וא"כ לא נזכר כלל דברי ת"ק ומוכח דכולהי ברייתא רבי היא ומודה רבי במכיר משמרתו או בית אב שלו דאסור ואפשר השמטה היא בירושלמי וצ"ל כמו בתלמוד שלנו ומ"מ הרמב"ם אפשר מן הירושלמי למד ועכ"פ להרמב"ם גם רבי חושש שמא יבנה המקדש ומתורץ קושיות התוס' בעירובין ועיין שם בירושלמי מה שהוא מפרש על תקנתו קלקלתו. ועיין מה שכתבתי במסכת עירובין ועיין סם חיי בדרשות ל"ט ע"ד. ועיין במרכבת המשנה ח"ג פ"א דביאת מקדש ה"ז וה"י. ועיין בשמחת י"ט סימן צ"ב מה שהקשה דבשבת לשתרי דהא בשבת לא יבנה המקדש. עיין בעירובין לפי המסקנא דמספקא לן ואזלינן לחומרא ל"ק ועיין מ"ש שם:

דף יז:

כל הכתוב במגילת תענית כו' שער המלך ח"א ק"ג ע"ד. לשון הרא"ש והר"ן ושער אפרים סי' מ"ג עיין זרע יעקב סימן ע"ג:

רש"י ה"ג אתוקם תמידאי. רצוף אהבה:

תוס' ד"ה בעינן כו' והקשה בשמחת י"ט סימן צ"ב בשם מהרי"ט דאכתי קשיא דאף בלא שתיית יין אסורים בעבודה דהא טמאים טומאת זיבה וטומאת מצורעים וטומאת אלו לא הותרו בצבור וע"ש מה שתירץ ע"פ גמרא דזבחים דף ל"ב לעולא דאמר הואיל והותרו לטומאתן הותרו נמי לזיבתן ע"ש ובאמת לדעתי אין זו מספיק דהא משמע שם דעולא דוקא הכי ס"ל וגם לא ראיתי להרמב"ם שפסק כן. ובעיקר הקושיא אינני מבין חדא דהא לטומאת אלו יכולין לטבול וטהורין ואי אמרת דבעי הערב שמש וא"כ בין כך ובין כך סר יינו מעליו אבל עכ"פ וכי כל הכהנים טמאים טומאת זבים ומצורעים הא וודאי מיעוטא נינהו וצ"ל משום הנגיעה שנגעו בזבים ומצורעים אבל גם לזו י"ל דלאו כ"ע זבים ומצורעי' נינהו ומן הסתמא לא חיישינן לנגיעה באדם דהא בוודאי לדינא דאורייתא קיימינן דאי לטומאת דרבנן בוודאי יש עדיין כמה חששות אמנם לדינא דאורייתא בוודאי לא חיישינן ויותר יש להקשות הא בוודאי בעלי קרי נינהו כהנים הנשואים ואי משום דבימי חכמי התלמוד היה טובלים לטומאת קרי מ"מ הא טבולי יום נינהו ואפשר לומר דטמאים באמת מותרים מה"ט אלא שלפ"ז אין לכהן לעמוד בטומאתו מחששא דשמא יבנה בית המקדש וצ"ע. ושוב ראיתי שגם בארעא דרבנן מהדורא בתרא סימן ק' הקשה קושיא זו בשם חכמי קונשטנדינא ובעפרא דארעא כתוב כמ"ש בתחלה דיכולין לטבול והא ל"ק כמ"ש דטבולי יום נינהו:

תוס' ד"ה דבר זה. עיין שער המלך ח"א מ"א ע"ג מגילת ספר לאוין קס"א ע"ב ע"ג רצוף אהבה סימן צ"ח וסימן ק"ח שו"ת זרע אמת בחדושים סי' מ"ד וראיתי במלך שלם ח"ב דף ל"ג ע"א שהקשה על הגמ' דהא מרבינן ערל כי טמא וא"כ מאי מקשה קודם דאתי יחזקאל מאן אמרה. והדבר פשוט דר"ע ס"ל דוקא הכי אבל רבנן לא ס"ל דערל כי טמא ותו דאף ר"ע לא לכל מילי אמרה. ועיין ביבמות ע"ב דאמר לא לשתמט תנא כו' ע"ש ובחגיגה ד' ובשאר מקומות דהביא הך דר"ע:

דף יח.

כמאן כרבי יוסי וכו' רב אשי אמר. עיין ברי"ף ובעל המאור ספ"ק דמגילה ובהרמ"ע מפאנו סימן י"ב. ובזרע יעקב סימן ע"ג:

לא נצרכה אלא לחדש מעובר מכאן הביא המג"א בסי' תקס"ח ראיה דבשנה מעוברת מתענין יאר צייט באדר שני דהא מהכא מוכח דהנך י"ט דמגילת תענית באדר שני הוא לפי פירוש ראשון שברש"י דמיירי בשנה מעוברת ובאמ' ק' לי דהא קיימ"ל אדר הסמוך לניסן לעולם חסר וא"כ קשיא בין לפי' א' בין לפי' שני של רשי' ולולא דבריהם הי' מקום לומר דאדרבה דמוכח איפכא דעושין י"ט באדר ראשון ולפיכך בשנה מעוברת כ"ט אדר שני אינו בתר עשרים ותמניא ביה כי העשרים ותמניא באדר ראשון וא"כ כ"ט באדר ראשון אסור משום זה וכ"ט באדר שני אסור משוס יום דלפניו לפני יום דאתוקם תמידא. איברא וודאי יש מחלוקת בזה אי אדר הסמוך לניסן חסר ויש תרי לישנא בר"ה דף כ' ע"ש ועיין בהמפרש להלכות קידוש החודש פ"ח ה"ה. ומדברי הרמב"ם שם אין ראי' כמ"ש התוס' בר"ה דהרמב"ם מיירי לדידן אבל בזמן הראי' מודה הרמב"ם דלא הי' מקפידין אבל עכ"פ לא ידעתי מי דחקו לרשי' בפירוש ראשון לומר דהשנה מעוברת וגם החדש מעובר וודאי דהחודש מעובר צריכא למימר אבל שנה מעובר לא צריכי כלל. ומ"מ כיון שרשי' בלשון שני לא מוקי בשנה מעוברת וגם התוס' לא פירשו כן אין הכרע לדינו של המג"א בזה:

תמניא גופיה אסור משום דהוא יום דלפני יום דאתותב חגא דשבועיא ומקשי רשי' דאכתי לימא תשעה ויומא תמניא אסור משום יום קמא דאתותב ביה חגא דשבועיא ומקשים ודילמא הא אתא לאשמועינן דשביעי נמי אסור משום תמניא ועיין במקום שמואל שער התרוצי' ולע"ד דוודאי כן הוא אלא רשי' מקשי על הגמרא דקאמר דנקט תמניא בשביל תמניא גופיה ובזה לא יתורץ הקושי' של המקשן דאף אי אמר תשיעי ידעינן זה דתמניא אסור והל"ל בקיצור משום יום שלפניו ולזה הוכרח רשי' לתרץ כיון דאיהי גופיה בטליה גם משום יום שלפניו בטל ועיין שער המלך ק"ד ע"ב:

רב אמר הלכה כרבי יוסי. ויש לדקדק דהא רב ס"ל בר"ה דבטלה מגילת תענית וא"כ למאי נ"מ הלכה כרבי יוסי דבשלמא רבי יוסי גופיה מיירי קודם שבטלו אבל לרב קשיא וכבר הקשה זאת הר"ן ולא ראיתי בכל הפרושים שכתב תירץ לקושיא זו חוץ מדעת הראב"ד דפירש דלענין תענית צבור לא בטלו וא"כ שפיר נפקא מניה דהלכה כר' יוסי ומזה נסתר מה שכתב הב"ח בסימן תרפ"ו דאף הראב"ד לא קאמר אלא בי"ט גופיה דאין גוזרין אבל לפניהם ולאחריהם מודה הראב"ד דא"כ קשה למאי נ"מ אמר רבה הלכה כר"י ובשלמא לדעת הסוברים דלענין חנוכה ופורים לא בטלה שפיר נ"מ אבל לדעת הסוברים דלענין חנוכה ופורים נמי בטלה וודאי קשיא ושוב התבוננתי כי על ר' יוסי גופיה קשיא למה אמר הך דינא דלפניהם ולאחריהם דהרי איהו גופיה סבר דבטלה

מגילת תענית לאחר חרבן בהמ"ק. ועיין במקראי קדש למהרח"א שג"כ עמד על קושיא זו ובזרע יעקב סימן ע"ג כתב דבאמת לרב צ"ל הלכתא משיחתא וכן מצאתי הגה כ"י בגיליון ספר מקראי קדש כתובה להרב ר' אברהם ישראל ז"ל והראה מקום לתוספות יומא דף י"ג ולדידי מספקא לי דילמא אף להתוספות שם היינו דוקא לענין קרבנות מה שיחזור ויהי' בזמן המשיח וא"כ עכ"פ נ"מ לעתיד אבל אלו ימים טובים של מגילת תענית קרוב לוודאי דלא יחזרו עוד להיות בזמן המשיח וא"כ למאי נ"מ ר' יוסי אמר הך דינא במתניתין ומסדרי המשנה הביאו לפיכך לפי פשוטן של דברים בע"כ צ"ל או כדעת הראב"ד או דלענין חנוכה ופורים לא בטלו וצ"ע ועיין שער המלך וצ"ע. ועיין לשון לימודים קי"ז ע"ג וע"ד:

תוס' ד"ה לא נצרכה וא"כ האי כ"ט לא מצינו לאסור כו' דבריהם תמוהי' דהא עיקר קושיות הגמרא למה צ"ל מר"ח כיון דבלא"ה אסור משום ר"ח ותירץ הגמרא משום יום שלפניו דהיינו כ"ט אדר למיסר גם הוא וע"ז הקשה הגמרא דכ"ט אדר בלא"ה אסור משום בתר כ"ח וא"כ הדרה קושיא לדוכתיה לא ליתני מריש ירחא ועל זה תירץ דמש"ה צ"ל מריש ירחא משום חדש אדר מעובר שהוא ל' דהוא לפני ר"ח לא אסור משום בתר כ"ח אלא כ"ט ואשמעינן השתא דל' אסור משום יומא דלפני יום דאתוקם תמידא וא"כ מאי האי דקאמרי התוספות וא"כ כ"ט לא מצינו לאסרו משום יום שלפני ר"ח דהא זה לא הי' הקושיא כלל דנאסרו משום יום שלפני ר"ח עד דלא צריך לומר בתר כ"ח דהא בתר כ"ח לא נזכר וכן מבואר בתוספות ר"ה דף י"ט ד"ה יהודה בן שמוע דכך היא סגנון הקושיא על מה שאמר מריש ירחא וא"כ דברי התוספות תמוהים וראיתי בספר שביתות י"ט דף נ"ט ע"א שעמד על זה ולא מצאתי מנוח בדבריו והקרוב שט"ס נפל בדברי התוספות:

דף יח:

יום טוריינס גופי'. עיין הליכות אלי דף כ"ח שער המלך ק"ג:

רש"י מותרין בהספד ותענית בפרי האדמה ח"ג דף ע"ב הגיה לשונת רש"י אלו כי נראה לעינים שיש בהם ט"ס מרובה ובפרט מה שכתב רש"י אלא לאסר של זה בזה דהיינו בני ט"ו דקרו בי"ד ובני י"ד דקרו בט"ו דהוא נגד סוגיות הגמרא דמגילה דשם מוכח להדיא דאפילו קרו כל אחד במקומו אסור ביום של אידך וכבר האריך בזה בספר טורי אבן במסכת מגילה על דברי רש"י כאן ולכן בוודאי צריך להגיה כמ"ש הרב פרי האדמה ולפי

שהספר אינו ביד כל אדם אעתיק לשונו. וכן צ"ל מותרים אותם הימים שקראום קודם זמנם בהספד ותעני' ומתחיל הדבור בני חמיסר דהיינו כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון ומתחיל הדבור וקא קרו בארביסר קריאת המגילה דקודם זמנם כדמפרש התם בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו שהכפרים מקדימין ליום הכניסה או שהלך לכפר וקרא עמהם דפרוז בן יומא נקרא פרוז ומתחיל הדבור לאסור את של זה בזה כגון בני ט"ו בי"ד ובני י"ד בט"ו ע"ש מיהו מ"ש בד"ה וקא קרו בארביסר א"צ דמה צורך להביא כאן רשי' כל זמני המגילה ולפרש כפשוטו בבן כרך שהלך לעיר ולכן נראה כי בזה הדבור הנוסחא נכונה כמו שהוא לפנינו רק בדבורים צריך להגיה:

תוס' ד"ה הלכה מתענה ומשלים עיין במהרש"א ספ"ג דעירובין שכתב דדבריהם כאן תמוהים דאדרבה שם רצה הגמרא לאוקמיה דוקא בחנוכה ופורים. ועיין לעיל דף י"ב ד"ה אם גזירותינו שהשוו ר"ח לחנוכה ופורי' ועיין בלשון לימודים דף ק"ה מה שרצה לתרץ ודבריו דחוקי':

דף יט.

פרק שלישי

אותה העיר מתענה ומתריעה עיין ליקוטי הרמב"ן דף ויו ע"ב:

ועל אלו מתריעין בכל מקום. עיין ליקוטי הרמב"ן ומ"ש בשם הראב"ד:

על אלו מתריעין בשבת. מגילת ספר לאוין י"ג ע"א:

מאי מכות בצורת וודאי דלא קשיא ליה מאי בצורת דהא מתני' היא באבות רעב של בצורת ונראה דקשי' לי' למה נקט לשון בצורת ולא נקט לשון רעב ותי' שהוא מכה המביאה רק לידי בצורת כיון דירדו גשמים אפשר שלא תהי' רעב אבל לידי בצורת בוודאי מביאה. ועיין בר"ן שהביא התי"ט:

מתריעין על הגובאי. עיין ב"ק פ"ג ד"ה על החגב:

דף יט:

ת"ר פעם אחת עלו ישראל לרגל. עיין על מעשה זה בארוכה גופי הלכות דף קכ"ב ומה שהקשה למה המתין נקדימון כ"כ ולא התפלל תיכף באותו יום ולא הי' צריך להטריח הקב"ה שיוציא חמה י"ל שבוודאי הי' נקדימון בטוח שהקב"ה יוריד גשמים בזכות ישראל ולא הי' רוצה להתפלל כדי שלא יאמרו בזכות תפלתו הוריד הקב"ה גשמים ולא בזכות ישראל. אמנם באשר שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים לא ירדו גשמים עד

שהתפלל כדי שידעו הכל שמפני זכותו נעשה ואף גם הוא כשראה שמנחה הוא והקב"ה לא הוריד גשמים לידע שהקב"ה רוצה בתפלתו לפיכך עמד והתפלל:

רש"י בפרוס הפסח בימי פסח בכל מקום שנזכור פרוס פירשו המפרשים שהוא ט"ו יום קודם הפסח לפי ששואלין ודורשין ל' יום ועיין בפ"ג דשקלים וכן מבואר להדיא בבכורות נ"ח דאמר התם מאי פרוס פלגא פלגא דמאי פלגא דהלכות פסחא כדתניא שואלין ודורשין באופן דדברי רשי' צ"ע ואפשר דגם רשי' מודה דפרוס הוא פלגא אלא דהכא לאו דוקא פרוס אלא קרוב לימי הפסח ורשי' שמר הענין ולא המלות ושוב ראיתי בחקרי לב דף רצ"ט ע"ג שגם הניח דברי רשי' בצ"ע:

דף כ.

יודע אני שלא הרעיש הקב"ה את עולמו אלא בשבילך כו' והקשה מהרי"ט בצפנת פענח דמה היתה כוונת ההגמן בזה דפשיטא וכן מה שאמר לקמן אלו לא נקדרו חמה עדיין היה לי פתחון פה וע"ש בדף י"ב ע"ד ואפשר לומר דכך אמר ההגמון בוודאי יודע אני חיבתך לפני המקום שבשבילך הרעיש עולמו ורצון יראיו יעשה ומ"מ לענין הממון אין זה ראיה כי דינא קבעינא ולענין הדין יש לי פתחון פה כי ברשותי ירדו מאי אמרת שהקב"ה הרעיש עולמו אין זו ראיה כי בשביל אהבתך עשה אבל לא לענין הדין כי הדין אינו משתנה בשביל כך וכשאח"כ נקדרה חמה אמר ההגמון עתה אני מודה כי עכשיו אין לו עוד דין ודברים עמך וזכית בדין כי ברשותך ירדו אבל לולא זה במקומי אני עומד ואלו היה נעשה נס אחר לא היה הדין משתנה בשביל כך כי לא בשמים היא רק עכשיו בע"כ זכית כי ברשותך ירדו:

מה ארז זה אינו עומד במקום מים משכנות יעקב קס"ג ע"א. וע"ש על מעשה דלקמן:

דף כ:

הי ניהו בריאות הי ניהו ראוי לפול כו' קושיות המקשן כיון דאמר בריאות ולא רעועות מה צריך עוד לומר שאין ראויות ולא ראויות לפול דהא אין ראויות לפול היינו בריאות וראוי לפול היינו רעועות. ומתרץ כיון דאיכא בריאות מחמת עצמן ואע"פ ראוית ליפול מ' גבהם או דקיימא אגודא דנהרא כי על אלו אין מתענין עליהם והשתא הכי קאמר בריאות מחמת עצמם ולא רעועות מחמת עצמם ואע"פ שאין בריאות מחמת עצמם צריכים שתהיה אין ראוי לפול מחמת סבה אחרת כגון מחמת גבהם או קורבתם לנהר אבל אם ראוים ליפול מסבת אלו אין מתענים עליהם:

דף כא.

שמובטח אני כל זמן שאני בבית אין הבית נופל. מקשים הא אמרינן לעיל דלא יסמוך על הנס אפשר דשאני התם לילך למקום סכנה אבל הכא לא הלך לשם אלא שכבר הי' שם ויודע היה בדרך הטבע ישתברו כליו ויהיה צריכים לו מש"ה נשאר שם:

עיר המוציאה כו' רגלי. הרמב"ם כתב דאין הנשים והקטנים בכלל וכתב הרב המגיד דטעמו מדנקט רגלי והר"ן כתב מדנקט המוציאה ולא ידעתי לו מקום אם לא שנאמר דדוקא אנשים שדרכן לצאת אבל נשים וקטנים אינם יוצאים:

דף כא:

שכן מצינו בהר סיני שכל זמן ששכינה שרויה עליו. עיין ביצה ה'. שנות חיים קע"ח ע"ג:

הוגללו הפרוכת הותרו זבים ומצורעים. עיין בשנות חיים קע"ח דהקשה למה הותרו ולא הוה דבר שבמנין ונ"ל דשאני הכי כי וישלחו מן המחנה הוא מצוה לדורות ובכל ערי ישראל אף מצורעים משולחים ואיך שייך בזה דבר שבמנין ועיר שנחרבה לא נקראה עוד מחנה ואף במקדש נחלקו אי קדושה ראשונה קדשה לעתיד ובמשכן וודאי לא קידש המקום והציווי אינו אלא על מקום המשכן וכיון שנסתלק המשכן אינו כלל בכלל האיסור:

אי הכי ניקום אנא לגבי דמר. שנות חיים:

איכא מותנא בחזרי. עין יוסף צ"ח ע"ד:

לרבא אתא שלמא ממתיבתא דרקיע. מקום שמואל שער התרוצים:

תוס' ד"ה גבירה לוקה. באמת דברי התוספות תמוהים הם דפשיטא הוא ועיין משכנות יעקב קס"ו ומה שכתב בלשון הר"ן ודברי הרמב"ן שכתב הר"ן הם בליקוטי הרמב"ן:

דף כב.

הוה סיים מסאני אוכמי. סנהדרין ע"ד ד"ה אפילו ב"ק נ"ט ד"ה דהוה סיים:

ת"ר חרב שאמרו כו' ואעפ"כ נכשל בה המלך יאשי' לשון ואעפ"כ לא יצדק דמשמע דעביד שלא כדין בזה וטעה במה שאמרו אפילו חרב של שלום ובאמת הרי לא טעה רק טעה רק טעה מצד אחר כדאמר לקמן וצ"ל דהאי ואעפ"כ אדלמטה קאי כלומר דאע"פ דהרי כן הוא באמת הי' כשלון בזה ליאשי' או מפני שאין דורו עולה יפה או מפני שלא נמלך. ועיין בארוכה בזה בספר מטה אפרים הנדפס מחדש דף צ' צ"א:

תוס' ד"ה טרפה שני בני אדם. אהבת עולם:

דף כב:

אמר ר' שמואל ב"נ אמר ר' יוחנן מפני מה נענש יאשי' במטה אפרים כתוב דמה שכתוב בספרים ר' יוחנן הוא טעות דבשבת נ"ו אמר ר' יוחנן גופיה כל האומר יאשי' חטא אינו אלא טועה וקשיא דר"י אדר"י וצריך להגיה רב במקום ר"י וקשה להגיה כן דהא ר"ש בר נחמני אמר כן ובכל מקום מצינו ר"ש ב"נ בשם ר"י ולא בשם רב ולכן י"ל דדוקא בשאר דברים אמר ר"י דלא חטא ולאפוקי מרב שם דאמר דלא מצינו גדול בבעלי תשובה מיאשיה אבל באותו דבר וודאי חטא אמנם שוגג הי' שסבור שא"צ למלוך בירמי' כיון שהדין מפורש בתורה אפילו חרב של שלום ולא הי' יודע מזה שאין דורו עולה יפה וגם סמך ע"ז מדבטח בע"ז כנ"ל:

איבעי' להו כמלא פי תנור תבואה או כמלא פי תנור פת. בשו"ת יד אלי' סימן כ"ה כתב דלמה לא איבעי' ליה ג"כ על שיעור התנור כמה הוא כדי דידעינן פיהו כמה ותירץ דשיעור התנור הי' מפורסם להם ע"ש והוא ברור. ועיין בפרק ה' דכלים משנה א' כי שם מבואר ומובא גם בש"ס חולין:

אין מתריעין על הדבר כל עיקר. עיין במגילת ספר לאוין י"ג ע"ב שהקשה למה אין מתריעין והלא הדבר צרה יותר גדולה משאר צרות ואפילו על הזלי בגדי פשתן מתריעין כ"ש על הדבר והניח בצ"ע וכבר תירץ יתיה הרמב"ן בליקוטיו דמיתה הוא מנהגו של עולם לפיכך אע"פ שנחרבה אין מתריעין עליהם משא"כ השארי' שהוזכרו יוצאי' לחוץ ממנהג הטבעי' וע"ש בליקוטים דף וי"ו ע"ג ע"ד:

תוס' ד"ה ר' יוסי אמר אין היחיד רשאי שפתי ישנים כ' ע"א:

דף כג.

ונעשו חטים ככליות של שור הגדול. עיין זבחים צ"ד ד"ה אבנים שלימות.

שלח שמעון בן שטח כו' לא נמצא שם שמים מתחלל. פרשת דרכים:

רש"י שאלמלא הי' שנים כשני אלי' כו' ומפתח של גשמים בידו של אלי' האי דכתב רש"י מפתח של גשמים היינו השבועה שנשבע אלי' דאם לא הי' מפתח בידו לא הי' נשבע וזה שאמר חי ה' הוא על המפתח ומ"מ אם הי' צדיק אחר בדורו והי' נשבע גם הוא להיפך אולי הי' הקב"ה שומע ונמצא שאחד מהם בא לידי שבועות שוא. ומ"מ הדברים לפי פשוטם תמוהים דבאמת אלו הי' חוני יודע שיש צדיק כאלי' שנשבע לא הי' הוא נשבע וצ"ע:

דף כג:

תא חזי מה בין תקיפי דארעא דא"י לבין חסידי דבבל. עיין בעין יעקב ששם יש שתי לשונות ברש"י לישנא חדא דחסידי בבל מפרסמין הדבר ותקיפי א"י עושין בצנעה וכתב מהרש"א להכי קרי חסידי לפי שהי' בפרסום ולבני א"י תקיפי לפי שחסידתם לא היה מפורסם ולא כתב רש"י שחסידי בבל הי' צריכים להכניף ותקיפי א"י אפילו בשביל אחד בא מטר וצ"ל לפ"ז דלהכי קרי להו תקיפי שתקיף יותר מחסיד וברש"י שלפנינו הרכיבו שני הפרושים וצריך להגיה ברש"י כמו שהוא בעין יעקב עיין שם:

דף כד.

יומא חד שמעי' דקא גריס לפי לישנא קמא דפירש"י דרבי יוסי בר אבין קא גריס הלשון מגומגם ואי אפשר ליישב כלל מה דאמר ולימא מר דבין סנפיריו ולפיכך צ"ל דלהך לישנא גרסינן הכי כיון שיש בו כסלע חייב ובין סנפיריו אמר ליה ולא סבר מר כו' כלומר דר' אשי אמר לר"י בן אבין דהך דינא דבין סנפיריו הי' לו לומר בשם ר"י בן אבין וא"ל אנא ניהו:

רש"י אלא כאחד מעניי ישראל ואסור להנות ממעשה נסים והקשה במשכנות יעקב דכאן אמר רש"י דאסור להנות ממעשה נסים ובעמוד ב' כתב רש"י דראוי להתרחק ממעשה נסים ואפשר לומר דהכי הי' ידוע לו ולאשתו דמעשה נסים הוא ובשבילם נעשה וא"כ אסור הוא ומנכן להם מזכיותיהם אבל לקמן לא היה ידוע לכ"ע שהוא מעשה נסים וגם אין ידוע בשביל איזה זכות נעשה וא"כ אין מנכין להם מזכיותיהם ואפילו אם נעשה בזכות רבים ברבים לא שייך לומר מנכים להם מזכיותיהם והא דשרי הכי כעניי ישראל היינו טעמא דכעני לא הוה נס דהרי הי' שם בזוזי שקנה ועוד כיון שהקדישם מסתמא לעניים הקדישם וא"כ לא גרע משאר עני מכאן ראי' דמי שלא נעשה הנס בשבילו מותר שהרי העניים היה מותרים ובשבילם לא נעשה נס והא דשרי עניים ולא אמרינן דיתרחקו אפשר דהכי שאני דהברכה שרתה ונתרבתה ומעשה דשונמית יוכיח מה שא"כ לקמן דחלא הוי חטי ראוי להתרחק ולא להנות אם אפשר:

דף כד:

ר"ח בן דוסא הוה קאזיל באורחא אתא מטרא עיין גופי הלכות קכ"ו. שנות חיים ל' ע"ב אש דת ע"ח ע"ד:

רשי' שכובשת ירק בקדרה. עיין זרע יצחק וברש"י שלפנינו הוגה עוקצין במקום טהרות שהי' בנוסחתו:
רש"י א"ל מעשה נסים. עיין משכנות יעקב כ"ב ע"ד. ומה שכתבתי לעיל בעמוד א':

דף כה.

תנא גדול הנס האחרון מן הראשון. אש דת נ"ג ע"ד ע"א ע"א:
ועוד אמרו חכמים אין מגדלין בהמה דקה בא"י קשה לי דמאי תירוץ הגמרא לקושיא זו דאע"פ שהעזים לא הי' שלו מ"מ איך לקח בדמי הבצים ותרנגולים עזים ולכאורא הי' נראה לפי התירץ דלא שלו הי' לית לן בה כדקיימ"ל גבי רועה דאם רועה בהמה של אחרים כשר דאין אדם חוטא ולא לו אמנם הטו"ר בח"מ סימן ת"ט פסק דאפילו בהמות של אחרים אסור לגדל וצ"ל דר"ח בן דוסא ידע שלא יזיקו ועכ"פ מפשטות הגמרא נראה דלא כהטור אלא של אחרים מותר לגדל ועיין מה שכתבתי בזה בב"ק דף פ':
תוס' ד"ה הא והא גרמא. רצוף אהבה:

דף כה:

רש"י קודם הנץ החמה לא ישלימו דאכתי לא חל עליה תענית כי נחתן גשמים והוא ס"ד ומ"ה קודם חצות. ועיין בחקרי לב דף רכ"ז שכתב דמדכתב רש"י כי קודם הנץ לא חל עליה התענית נראה דבדיעבד אם אכל לאחר שקיעת החמה קודם הנץ לא איבד תעניתו ומ"מ כתב שהדבר צריך תלמוד ואינו נראה כלל דהא בכל מקום קיימ"ל דמעלות השחר יממא היא ומה שכתב רש"י דלא חל התענית הא כתב רש"י אם ירדו גשמים וכוונתו דבדעתם הי' אם ירדו קודם הנץ לא יחול התענית אבל לאחר הנץ יחול התענית אף בירדו גשמים ובע"כ צ"ל כן דהא רש"י כתב למ"ד קודם חצות דלאחר חצות חל התענית וכי אפשר למימר דאם אכל קודם חצות לא אבד תעניתו ובע"כ צ"ל כמ"ש דעל דעת כן קבלו התענית דאם ירדו גשמים קודם זמן הסעודה לא יחול התענית א"כ הכי נמי נימא למ"ד קודם הנץ:

דף כו.

פרק רביעי
כהנים נושאים את כפיהם ד' פעמים ביום. עיין ברכות י"א ד"ה וברכות כהנים:
ואנשי מעמד הי' מתענים ד' ימים בשבועה. התי"ט לא גריס לי' וע"ש:

בשחרית ובמוסף ובמנחה והקשה השואל בשו"ת הר"י בן (מגאכ) [לוח הטעות: מגאש] הנדפס מחדש בסימן מ"ח דאיך קאמר במוסף הא מוכח לקמן בגמרא דכל היכא דאיכא קרבן מוסף לא הי' מעמד כי דידי' וודאי דחי ותירץ דהך מוסף אין פירושו קרבן מוסף אלא שאנשי מעמד הי' מתפללים כל יום תפלה נוספת והיא הנקראת מוסף וע"ז כיוונו כאן אמנם ביום שהי' קרבן מוסף לא הי' מעמד ע"ש. וזה דעת הרמב"ם בחבורו פ"ז דכלי המקדש אמנם הראב"ד השיג עליו וסבר דלא הי' שם תפלה נוספת ומה ששנו כאן מוסף צ"ל כמו שפי' הרע"ב דדוקא אנשי מעמד שבירושלי' להם דחי קרבן קרבן מוסף המעמד לפי שהי' טרודים אבל בשאר עיירות שלא הי' טרודים לא דחי מוסף מעמד והי' מעמד באותו יום אע"פ שיש בו מוסף ולדעת הרמב"ם הי' קורין ג"כ בכל יום באותו תפלה נוספות ועיין מ"ש לקמן. ועיין במרכבת המשנה בפ"ו דכלי המקדש בח"א:

דף כו:

תענית ומעמדות מי איכא מוסף לדעת הרמב"ם והר"י אבן מגא"ש שכתבתי במשנה צ"ל דלא הוה גרסי במעמדות דמה קשה ממעמדות דוודאי בכל יום הוה וכ"כ בכסף משנה ע"ש:

מנחה ונעילה דכל יומא שכיחא שכרות עיין בשבת י' בתוספות והקשה בהליכות אלי דף י"ז ע"ב דהא שכרות גופיה אינו אלא מדרבנן כדמסקינן בסוף הסוגיא אסמכתא נינהו ומדרבנן ולקולא א"כ כיון דשכרות גופיה גזירה א"כ הוה שכיח שכרות גזירה לגזירה ע"ש. ובאמת אין לדמות גזירות חכמים זו לזו כמבואר בענין זה בהליכות עולם דף ויו ובכללי מהרי"ק דף ק"ב ותו דבהא איכא למימר דחדא גזירה היא דכל היכא דשכיח שכרות לא ישאו כפיהם ורשי' שכתב דילפינן שכור מדכתיב יין ושכר אל תשת ונשיאת כפים מעין עבודה באמת לכאורה דבריו תמוהים חדא דמדרבנן הוא ותו דמהקישא ילפינן. ואפשר דכוונתו דוודאי לא הוה מסמכינן על הך הקישא דנשיאת כפים לנזיר וכי מה ענין זה לזה אלא לפי שראו חכמים שיש סברא לאסור נשיאת כפים בשכרות דהוה מעין עבודה ועבודה אסור מדאוריית' ואסמכוה אהך היקשא ובט"ז שכתב בסימן קכ"ח דהך היקשא דאורייתא דבריו תמוהים וכבר השיג עליו (באלי' רבה מנהג) [לוח הטעות: באלי' רבה: **מנהג**] כר"מ. מהר"י קולן שורש קע"א. ליקוטי הרמב"ן דף ז' ע"א:

ארוי לא מורינן. ואי עביד שבקינן. עיין עין משפט ג':

הלכה כר' יוסי. סוטה ל"ט ד"ה במנחתא:

והאידנא כהנים מ"ט פרסי ידייהו במנחה. ליקוטי הרמב"ן ז' ע"ד:

רשי' ובטל התמיד לפי שגזרו המלכות גזירה מלהקריב עוד והקשה בחקרי לב מהא דאמרינן בעירוכין י"א דעולת חובה לא הוה דבטל התמיד אלא עולת נדבה באקראי בעלמא ואי ס"ד דגזרה המלכות מ"ש עולות חובה מעולת נדבה ובע"כ צ"ל הטעם כמ"ש רשי' שם שמפני שהי' העיר במצור לא הי' להם עוד כבשים וכ"כ הרע"ב כאן אמנם באקראי הי' נמצא בן בקר ונ' דאינו ראי' די"ל דהתם בביתו ראשון מיירי והוי הטעם מפני שהי' במצור העיר אבל בבית שני י"ל מפני שהי' גזירות המלכות ואע"ג דתניא התם בעירובין והביא הגמרא לקמן בדף כ"ט וכן בשניי' זה לא קאי על השיר שהי' ג"כ בשני' לפי סברת המקשן דשיר הי' על הקרבן אלא על הזמן קאי שהי' באותו זמן ממש אבל לא לענין השיר דקרבן לא הוי ולפי סברת המתרץ שם ל"ק כלל דשיר הוה בלא קרבן. והרמב"ם בפ"ה כתב דבטל התמיד בראשונה. ולכאורא י"ל דמאי טעמא קאמר דוקא בראשונה ובשושנים לדוד כתב דהרמב"ם מפרש כפי' הרע"ב ולא ידעתי מנליה ותו דמה יתן ומה יוסיף וכי בשני לא הוה העיר במצור ואפשר מדאמר לקמן גמרא משמע דהוה בבית ראשון דאי הוה נמי בבית שני א"כ לחשבוה בתרתי ולומר ששה דברים אירעו בי"ז בתמוז כמו דחשיב בט"ב חרב הבית בראשונה ושניה בתרתי ולרשי' אפשר לומר דביטל התמיד לא הוי כ"כ צרה כמו חרבן הבית לכן לא חשיב בתרתי:

דף כז.

עיקר שירה בפה. חקרי לב נ"ט:

משה תיקן להם לישראל שמנה משמרות. עיין רמב"ן ומגילת אסתר עשין ל"ו:

רש"י ה"ג ת"ר כ"ד משמרות הי' בארץ ישראל. נראה דכתוב כן לאפוקי מגירסת רבינו ישעי' בס' המכריע דגריס כ"ד משמרות בירושלים וסיפא פרושא דרישא הוא ופרושא שכ"ד חצי משמרות הי' עולים לירושלים וחצים ביריחו ורשי' גרס במקום ירושלים ארץ ישראל ומה שאמר וי"ב ביריחו מפרש כיצד הי' י"ב ביריחו היינו כשהי' עולים לירושלים נשאר י"ב ביריחו:

רש"י ה"ג הגיע זמן המשמר כו' לא נהירא לי רשי' לא כתב מהו לשון האחר ונראה לי דבלשון זה שכתב רשי' ס"ל דרישא דקתני כ"ד משמרות נמי גרסינן בירושלים ולפיכך גרסי' הכי חצי משמורת עולת ליריחו כי בשאר הזמני' לא הי' משמרות ביריחו אבל לפי לשון הראשון דגרסינן בארץ ישראל משמע דתמיד הי' י"ב משמרוח ביריחו וא"כ גרסינן חצי המשמרה הי' עולה מיריחו כמו שהוא הנוסחא לפנינו:

רש"י ד"ה מעכבין את הקרבן אם אין מעמד מכולן כו' רשי' ס"ל דהוה מעמד מכולן מכהנים ולוים וישראלי' כמ"ש הריטב"א בשמו אלא שהריטב"א נחלק עליו וכתב דאנשי מעמד לא הי' אלא מישראל וכן נראה באמת מדברי רשי' במשנה כי כהנים הי' לעבודתן ולוים לשירם. אמנם יש ליישב דברי רשי' במשנ' שגם הוא סובר כן ורק בא לפרש מה שאמרו במשנ' כהני' ולוי' עולים לירושלים דהיינו כהני' לעבוד' ולוים לשיר אבל עכ"פ הי' מעמיד מכולם בירושלים כמ"ש ומכל המעמדות הי' קבועין בירושלים לעמוד על קרבן אחיה' ומשמ' דכל המעמדו' דקאמ' היינו כהני' ולוי' וישראלי' וסבר רשי' דהמעמד וודאי מעכב דקרבנו של אדם אינו קרב אא"כ עומד על גביו אלא דקשה דא"כ צ"ל דרשב"א סבר דהמעמד אינו מעכב וא"כ הו"ל להגמרא למימר דבהא פליגי דהרי רשב"א לא חשיב ישראל רק כלי שיר. ואפשר לומר דהא לא צריך לומר דפליגי דבוודאי בהא פליגי ורשב"א סבר דמעמד לא מעכב מישראלים כיון דהי' שם עכ"פ כהנים ולוים ואטו הני לאו ישראלים נינהו וא"כ אין קרבן קרב שלא בפניו כך היה נראה לכאורה אמנם בתוספתא גרסינן בדברי רשב"א כהנים ולוים וכלי שיר והעם נמצא דגם רשב"א סבר דישראל מעכבי אבל אינן חולקים שמואל ורשב"א רק בכלי שיר וכן איתא בירושלמי תני ר"ש כהנים ולוים וישראלים וכלי שיר מעכבי' ואע"פ שלא נזכר שם רשב"א מסתמא הוא רשב"א כיון שמצינו כן בתוספתא ועיין בחסדי דוד שכתב דצריך להגיה בגמ' דידן כמו בתוספתא ובאמ' אחרי שנראה כן מהירושלמי נר' שצריך להגיה בתלמודינו כי ע"פ שני עדים יקום דבר ומיהו מה שכתב שם בחסדי דוד דת"ק בתוספתא חולק אינו נראה דהרי לא אמר כלום אם מעכב או לא מעכב דכיון דאין קרבנו של אדם קרב אא"כ עומד על גביו בוודאי מעכב ורשב"א נמי לא אתי לאשמועינן הא דמעמדות מעכב אלא כלי שיר אתי לאשמועי' דמעכב ושמואל נמי לא אתי לאשמועינן דמעכב אלא לאפוקי מרשב"א אתא לאשמועינן דכלי שיר לא מעכב ועיין בחקרי לב א"ח סימן ל"ה שהאריך בזה:

רשי' וכלי שיר מעכבין את הקרבן. פלוגתא במסכת סוכה שם משמע דפלוגתייהו אי עיקר שירה בפה או בכלי אבל שיהיה מעכב את הקרבן לא שמענו שם וצ"ל לרש"י דהא בהא תליא אי עיקר שירה בכלי וודאי מעכב הקרבן ואי אין עיקר שירה בכלי אין מעכב הקרבן ועיין בע"ז דף מ"ז ששם כתב ג"כ רש"י כן דבהחליל איתא דשיר מעכב הקרבן. ובשאילת שלום להרב המובהק מהר"י הבא עתה לידי מחדש ממש ראיתי בהקדמה שנתקשה בדברי רש"י דע"ז ותימא מרוב בקיאותו שלא הרגיש בדברי רש"י דכאן. והנה שם בסוכה איתותב רב יוסף דסבר דפלוגתא היא עיקר שירה בכלי או בפה רק דכ"ע סברי עיקר שירה בכלי אמנם מהך מתניתין דערוכין דעבדי כהנים וודאי נראה דס"ל

עיקר שירה בפה וע"ש ונמצא דעדיין הוה פלוגתא ועיין בחקרי לב סימן ל"ו שהאריך בזה בדברי רש"י כאן ובע"ז ע"ש:

תוס' ד"ה אי מה משרת בעל מום לא. עיין על התו' גופי הלכות דף ק"ב לשון לימודים חא"ח ל"ב באר יעקב ח' ע"ב ט'. זכרון יוסף כ' ע"א. ובשבות יעקב ח"ב סימן א':

תוס' ד"ה ומאי חזית דאקיש לקולא. רצוף אהבה:

תוס' ד"ה ומר סבר כו'. עיין במהרש"א ולפי פרושו נראה וודאי דהתוספות לא הוי גרסי ישראלים בדברי רשב"א וגם לא סברי כרש"י דמעמד מעכב את הקרבן אלא דעיקר פלוגתייהו דשמואל סבר ישראלים כשרים לכלי שיר ולהכי חשיב ישראל ולרשב"א בעי דוקא כהנים לכלי שיר ולהכי לא חשיב ישראלים ובאמת עיקר פי' זה תמוה דא"כ איך שייך בדשמואל מעכבין דהא וודאי ישראלים לא מעכבין ואי לוים הי' לא מעכבי ועוד מ"ט לא חשיב שמואל כלי שיר ולכן הנראה בכוונתם דוודאי עיקר פלוגתייהו דשמואל ורשב"א הוה דוקא בכלי שיר. אבל במעמד אין מחלוקת ביניהם ואפשר גם להתו' גרסי' ישראלים כמ"ש לעיל והנה שמואל לא חשיב כלי שיר דסבר דעיקר שירה בפה ורשב"א סבר עיקר שירה בכלי ולהכי חשיב כלי שיר ג"כ דמעכבין ומ"ש התו' ולכך אין כוונתם לומר דבהא פליגי דוודאי יש פלוגתא אם מעכב הקרבן אלא כוונתם דעוד יש נפקותא בין מ"ד עיקר שירה בפה או עיקר שירה בכלי דלמ"ד עיקר שירה בפה אפי' פסולי' או ממזירים כשרים לומר שירה בכלי כיון דלא הוה עיקר אלא בפה ואע"פ שכתבו התוס' לשון לומ' בע"כ צ"ל דאכלי קאי דהא כתבו דלא הוה אלא בפה כלומר העיקר בפה וא"כ מוכח דהני פסולים לאו העיקר עבדי ולמ"ד עיקר שירה בכלי פסולים וודאי פסולים כיון דכלי שרת הוא. ולפי מה שפרשתי אזדו לה כל הקושיות שהקשה בחקרי לב סימן ל"ה תחלה הקשה הא זר ששר חייב מיתה היינו וודאי בפה או בכלי אי עיקר שירה בכלי אבל בכלי אי עיקר שירה בפה וודאי שרי לרבי מאיר דאמר עבדי כהני' הי' וגם הקושי' שניה מהא דסוכה ג"כ לא קשה. ומ"ש דאין הלכה כר"מ דאמר שם דעבדי כהנים הי' דמעלין מדוכן ליוחסין עכ"פ מצד דין השיר כשר הוא ורק מצד אחר פסול ממה שמעלין ליוחסין אבל מעיקר דינא הוה כשר דלאו מידי הוא גם מה שתמה על התוס' שכתבו דכלי זמר הי' קדוש כוונתם דהי' כלי שרת כמ"ש רשי' בסוכה וא"כ כיון שהי' כלי שרת ישראלים פסולים כיון דהוה עבודה אבל אין כוונתם כלל למעילה ושוב בא לידי יצחק ירנן ודרך קצת בדרך זה שפירשתי וע"ש בדף ק"ג ע"ג:

דף כז:

באחד בשבת מ"ט לא ר' יוחנן אמר מפני הנוצרים ר"ש בן נחמני אומר מפני שהוא שלישי ליצירה כו' כן הגירסא הנכונה בעין יעקב ופירש"י מפני אומות הנוצרים שעושין יום אידם ביום ראשון וכוונתו בזה דלא ישמחו דהם אוכלי' ושמחים וישראל בצער ובחידושין הקשו עליו דמעמדות בימי דוד ושלמה תקנו ואז הי' יד ישראל תקיפה ולא הי' סכנה כנראה דגירסת החדושי' ברש"י היתה מפני הסכנה ולפ"ז לא יצדק מה שכתבתי דהטעם הוא מפני שלא ישמחו הנוצרים וכמ"ש באהבת עולם דף ע"ג שהרי רש"י כתב להדיא מפני הסכנה ועיין מה שכתב בעין יעקב משום מהרש"א ועכ"פ קשה על בעל החדושין דעדיפא מניה היה ליה להקשות דבימי דוד ושלמה נוצרים לא הוה כלל ואפילו אם נאמר דבאמת בימי דוד ושלמה לא תקנו כן והי' מתענים אבל אח"כ בזמן הנוצרים תקנו כן מ"מ הא וודאי הדבר ברור דזה שקבעו הנוצרים חגם ליום א' היה זמן רב אחר חרבן הבית שני ובימי הבית גם הנוצרים הי' שומרים השבת וא"כ אם גרסינן נוצרים צ"ל כמ"ש החדושים דהיינו נוצרים והוא כמו שאמר רשב"ג מפני שהוא ג' ליצירה או דגרסינן מפני הגוים ואולי הי' אומת אחרים מלבד הנוצרים שהי' להם יום חג בראשון בא' בשב' ועיין בשנות חיים דף ק"א ועכ"פ נראה מהא דקאמרינן באחד מ"ט לא דלא גרסינן במשנה הך דאנשי משמר הי' מתענין ד' ימים בשבועה כמ"ש לעיל אף דמדברי מהרש"א נראה דגריס ליה:

בחמישי על עוברת ומניקות. שנות חיים ק"א מנחת בכורים:

רש"י לא ידחה ידעי' כו' וששה דידעי' עושין ה' וכתב מהרש"א כוונתו בזה לא אתפרש לי ולא זכיתי להבין דבריו דהרי דברי רשי' ברורים דהרי אם יהורב עולה והוה משמר בפני עצמו א"כ פשו להו משמרות והוה כ"ה ולפיכך צריך למעט אחד וכיון דידעי' הוא ראשון ממעטין מידעי' ועושים ששה שהי' ידעי' נחלק בתחלה רק ה' ויהורב הששה וא"כ לא הוה רק ששה כמקדם ואולי הי' למהרש"א נוסחא אחרת ועיין בחדושי אגדות שהקשה דהא הוה בבית שני בלגה וישבב כדמצינו בסוף סוכה ולע"ד אפשר לומר דלא הוה בלגה וישבב ממש אלא מהני ד' משמרות הוה שחלקום וכנום בשם המשמרות שהי' בבית ראשון. אבל לעולם עיקרם מאלו ד' משמרת ועוד י"ל שעלו אח"כ כדאמר שאפילו יהורב עולה ושוב ראיתי בש"ס ישן דבמקום חרם דבש"ס פפ"ד גריס יהורב וכן נטל יהורב חלקו וזו הגירסא הי' למהרש"א אלא לפ"ז לא על רשי' קשה אלא צריך להבי' מה שאמר שאפילו יהורב עולה ואפשר דעולה בגורל קאמר ודוק:

תו ד"ה רב אמר דולג. בית ישחק ז' ע"ב:

דף כח.

וכי יחיד יכול לקרות דברי תורה ע"פ בצבור אלא כולן נכנסין והקשה בחקרי לב דף י"א ע"ב וכי בצבור אסור ובינו לבין עצמו שרי. והדברים תמוהים דוודאי בינם לבין עצמם הי' שרי כדאמרי' אלא כולם נכנסים וקורים על פיהם ומוכח מזה דרבי יוסי לא קפיד אלא שיהי' אחד קורא להוציא אחרים אבל על כולם לא איכפת ליה כיון דלא הוה להוציא. ולפ"ז קשיא על מה שכתב הטור א"ח בסימן מ"ט בשם הרא"ש דהא דאמרינן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה היינו דוקא להוציא דזה דעת ר יוסי ולת"ק אפילו להוציא מותר ואפשר דסתמא במשנה כרבי יוסי דמדקאמר ובמנחה קורין ולא קאמר יחיד קורא משמע דכולן קורין כא' אמנם לדעת ר"ח דהביא הטור שם משמע דלא תליא אלא בדבר השגור בפי הכל ובוודאי הפרשה היתה שגורה בפיהם. ופסק ר"ח כת"ק ושוב ראיתי בחסדי דוד שכתב כן:

מה הפרש בין זו לזו. רש"י מפרש בין מנחה לנעילה ומקשה מ"ש דקרבן עצים דחי נעילה ומנחה לא דחי. אמנם התוספות פירשו מה הפרש בין קרבן מוסף לקרבן עצים ומתרץ קרבן מוסף מדברי תורה ולפיכך דחי מנחה אבל קרבן עצים מדרבנן לא דחי מנחה ובאמת לפי דברי רש"י קשה דקרי מנחה דאורייתא דוודאי מדרבנן היא והך דויצא יצחק אסמכתא בעלמא היא אלא שגם לפי דברי התוספות צ"ל כן דמנחה דאורייתא כמ"ש הם עצמם דהא בע"כ דרבנן דחי דרבנן שהרי קרבן עצים דחי נעילה וא"כ מ"ט לא דחי מנחה ובע"כ צ"ל דהוא דאורייתא ואפשר לומר דעכ"פ יש למנחה סמך מן התורה משא"כ נעילה ואפשר דה"ט שלא פירשו כפירש רש"י משום דמה הפרש בין זה לזה משמע דעל הדוחה קאי ולא על הנדחה כמו שפירש"י.

תוס' ד"ה אי ר"מ. עיין ביבין שמועה דף פ"ה ע"ב ובכנסת הגדולה על א"ח מהדורא קמא כלל ד'. ובלימודי ה' לימוד ס"א:

דף כח:

מעמד דמאי אלימא מעמד דשחרית הסוגיא תמוה דמאי מקשה ואי דמנחה קרבן עצים דחי ומנליה דמיירי בדאיכא קרבן עצים דילמא מיירי ביום שיש בו קרבן מוסף ואין בו קרבן עצים ואין לומר מדקאמר כל יום משמע אפילו יום שיש בו קרבן עצים וכן רצה לומר בהליכות אלי דף ע"ב וכתב דלזה נתכוון רש"י דגרסינן כל א"כ מאי מקשה אלימא דשחרית ת"ק נמי הכי קאמר ואדרבה דהוה ליה למפרך אדרבה דהלל נמי דחי דהא כל יום קאמר וכמו שהקשה בהליכות אלי שם ואם נאמר דהכי פרושא קרבן עצים הוא

דדחי אבל לא קרבן מוסף דממ"נ קשה אי ת"ק סבר ג"כ דלא דחי מנחה א"כ הל"ל הא ת"ק נמי הכי ס"ל כמו שהקשה בשחרית ואי ת"ק סבר דמוסף דוחה מנחה א"כ שפיר קאמר ר' יוסי דאינו דוחה ונ"ל דבתוספתא איתא באחד בניסן לא הי' בו מנחה ונעילה מפני שיש בו קרבן מוסף וקרבן עצים וחכמים אומרים כל יום שיש בו מוסף קורין בו מוסף וכל יום שאין בו מוסף אין קורין בו מוסף ודבריהם אלו תמוהים הם. ועיין בחסדי דוד שנדחק בזה ורצה להביא ראי' לדברי הרמב"ם דהי' בכל יום מוסף ואדרבה קשה טפי על הרמב"ם דפסק כר"מ ודלא כחכמים ולכן נ"ל דהך חכמים היינו ר' יוסי אלא שהגמ' קצרה הברייתא וכן נראה מן הירושלמי שאמר שם הא מוסף יש בו מתניתין ר"מ היא דאמר מתפללין וקורין משמע דלחכמי' אין בו מוסף ואע"פ שלכאורא הירושלמי חולק בזה על הגמרא שלנו דסבר דכ"ע סברי דאין בו מוסף מ"מ שמעינן דלחכמי' דר"מ אין בו מוסף דוק' כדא' ר' יוסי כאן וא"כ כל הסוגיא אתי שפיר בזה דכיון דעל אחד בניסן קאי ר' יוסי מקשי שפיר דאי על מעמד דשחרית הא ת"ק נמי סבר גבי ר"ח ניסן דלא דחי מעמד דשחרית ואי דמנחה הא קרבן עצים וודאי דחה דמנחה כמו שאכתוב בסמוך אלא וודאי צ"ל דרבי יוסי אינו חולק רק אנעילה דסובר דלא דחי כי קרבן מוסף אינו דוחה רק מוסף וקרבן עצים אינו דוחה רק מנחה והשתא כל הסוגיא כפשוטה:

הלל דר"ח לאו דאורייתא. עיין רמב"ן ומגילת אסתר שורש ראשון י"א ע"ב ברכות י"ד ד"ה ימים:

רשי' מ"ש מוסף דידיה דלא דחי דקתני יום כו' והקשה מהרש"א דמהכא משמע דכל זה אליבא דר' יהושע וממאי דשקל וטרי תלמודא אי דמנחה קרבן עצים הוא דחי אלא דנעילה כו' א"כ מוכח דהסוגיא אזלא אליבא דר"ע ע"ש ולענ"ד ל"ק כי רש"י ביאר זה בדברי ר' יוסי דכתב רש"י ואת"ק קאי דאמר יום שיש בו מוסף אין בו נעילה הרי להדיא דמפרש דקאי על ר"ע אמנם מה שהכריחו כאן לפרש דקאי אר' יהושע כתב בהליכות אלי משום דלר"ע לא מקשי מידי דדילמא דלא דידיה דחי דהיינו נעילה דהוא מדרבנן משא"כ מוסף ע"ש בדף ע"ב נראה דס"ל להרב ז"ל דמוסף יותר מדאורייתא מנעילה ובאמת גם למוספין אין סמך מן המקרא כמו לנעילה ודוקא לג' תפלות שחרית ומנחה וערבית הביא סמך בר"פ תפלת השחר ואפשר לומר מדר"ע לא קשיא ליה דודאי זמן נעילה הוא מאוחר טובא כדמוכח סוף יומא וא"כ מדהוה טרודים בנעילה בוודאי לא הי' טרודים במוסף דאין סברא שיהי' כ"כ טרודים מן המוסף עד הנעילה אבל מר"י דאמר לא הי' במנחה ומנחה ומוסף סמוכים זה לזה וודאי כיון דהוה טרודים במנחה הי' נמי טרודים במוסף ואפ"ה הי' סבר דהוה מעמד ושפיר קשיא ליה:

דף כט.

וכתיב עד חדש ימים כו' שונה הלכות כ"ו ע"ד. רצוף אהבה:
דה"ל עשרים ותרתי בסיון. זרע יצחק:
אלמלא הייתי באותו הדור קבעתיו ב"י בית אברהם כהן קל"ט ע"ג:
רש"י משנכנס אדר ימי נסים הי' לישראל פורים ופסח. דקדק בשאלת יעבץ ח"ב סימן פ"ח מאי בעי רש"י בפסח. וכבר קדמו באמרי שפר למהראנ"ח דף צ"ב וע"ש כי הוא דבר נאות ואפשר לומר כי רש"י פירש בערוכין י"א מגלגלין זכות ליום זכאי היינו ימי ניסן שבו נגאלו ובו עתידין לגאל וכאן נמי סמך אהך דמגלגלין כמ"ש התוספות בד"ה רב פפא לכך נקט רש"י פסח דהוא ניסן:
תוס' ד"ה דכתיב. זרע יצחק. שאלות יעבץ ח"ב פ"ד:
תוס' ד"ה תמוז דהאי שתא. שונה הלכות דף נ"ו רצוף אהבה:
תוס' ד"ה וישב אליהם כו' ולא הספיקו לומר השני כוונתם בזה שהרי אמר שהי' אומרים וברעתם יצמיתם א"כ יצמיתם הראשון אמרו ומה שלא הספיק הוא יצמיתם השני וזה פשוט אמנם מה שכתבו בשם ר"י דאע"פ שאין אותו פסוק כלל בשיר של יום ראשון אירע כך בוודאי הם דברים תמוהים שכתבו כן משם ר"י והיא גמרא ערוכה בערוכין דף י"א קושיות הגמרא ותרוצם והביאה רש"י בכאן והך לשון דנקטו אלי' נקטה ג"כ הוא לשון הגמרא ואי אפשר שלא ידעו מהגמר' וגם לשון רש"י בכאן לא ראו ובוודאי איזה ט"ס יש בתוספות אלו. ועיין בחקרי לב דף ס"ט:

דף כט:

וגיהוץ שלנו ככיבוס שלהם וכתב רש"י אבל כיבוס שלנו מותר וכ"כ הר"ן והכריח זה דאל"כ הוי לי' למימר וגיהוץ שלנו אסור וכוונתו בזה דוודאי אי הוה קתני הכי הוה אמרינן הא דאסר לכבס מסתמא אין חלוק בין שלנו לשלהם דמה"ת נחלק והא דקאמר גיהוץ שלנו אסור היינו אפילו גיהוץ בלא כיבוס אסור אע"ג דהוא גרוע מגיהוץ שלהם וא"כ ממילא הוה ידעינן דתרווייהו אסורין כיבוס בלא גיהוץ וגיהוץ בלא כיבוס ומדקתני כיבוס שלהם וודאי בזה בא לדייק דכיבוס שלנו מותר. ועיין בקול בן לוי דף ה':
ל"ש אלא לפניו ופירש"י ל"ש דאסור ללבשן והקשה בגופי הלכות דף נ"ו דלפ"ז מאי מקשה לשמואל מברייתא דאימא דשמואל דוקא ללבוש הא דשרי אבל לכבס ולהניח מותר ובריייתא מיירי בלכבס ובשלמא אם נפרש ל"ש אלא לכבס ואפילו בזה אסור שמואל ניחא דהמשנה כרב ששת בע"כ דלהניח נמי אסור וא"כ לאחריו מותר ע"ש ונ"ל

דוודאי לא רצה הגמרא לאוקמיה בהכי דהא וודאי הא דקתני במתניתין אסורין לכבס לאו דוקא כיבוס אלא אפילו ללבוש אסור דאל"כ מנ"ל לשמואל גופיה דלבישה אסורה וכיון דבמתניתין לבישה בכלל כיבוס א"כ וודאי דה"ה בברייתא נמי כן הוא דלבישה בכלל כיבוס ואעפ"כ קתני לאחריו מותר והא דפירש"י באמת כן ללבש ולא פירש לכבס הוא משום דרב דלא נימא דרב מתיר דוקא לאחריו לכבס ולהניח אבל לכבס ללבוש או ללבוש המכובסים אסור ולפיכך פירש"י כדרב ל"ש אלא ללבוש דאפילו ללבוש וכן לכבס וללבוש מותר לאחריו. ועיין בלשון לימודים דף ק"ד ע"ג שכתב בזה דרך ארוכה וא"צ כי הדברים פשוטים לע"ד הקלושה:

תוס' ד"ה אמר רב פפא. אמרי שפר למהראנ"ח דף צ"ב:

תוס'ד"ה של תפוחים י"מ תפוחים כריח אתרוגים הך י"מ נראה דהוא ר"ת שכתבו התו' משמו בשב' שכ' דף פ"ח בד"ה פריו קודם לעליו דישראל נמשלו לתפוחים היינו אתרוגים ומביאים ראיה מריח אפך כתפוחים דמתרגמינן כאתרוגים ומסתמא כיון דרגילות הוא בקרא לשבח בריח התפוחים דהיינו אתרוג מסתמא גם כאן שבאו בזה בהך ריח ותו כיון דישראל נמשלו לאתרוג מסתמא נמי הך דשבח יצחק כריח שדה דהיינו כריח שדה של תפוחים לזה נתכוון ועיין במהרש"א בחידושי אגדות ובסם חיי בליקוטים דף א' ע"א:

תוס' ד"ה ותרווייהו לקולא. בש"ס דפוס פ"פ השמיטו כל הדיבור ולא ידעתי אם בטעות או במתכוון מפני שהרב ב"י בסימן תקנ"א כתב שדברים תמוהים הם ואין לסמוך על הוראה זו לכבס אחר חצות בט"ב ומ"מ לא היה זה כדאי להשמיט דבריהם בדפוס שהרי כמה גדולי אחרונים יצאו לישע דבריהם ואף הרב כנה"ג כתב שלא היה מנדה מי שעשה כדבריהם לכבוד בעלי התוספות ונכון מאוד בעיני מה שכתב בזרע יצחק דתיבת ולספר שכתבו התוספות הוא ט"ס וצ"ל רק לכבס וכוונתם למה שכתבו מקודם דאע"ג דכלי פשתן מותר לכבס במועד מ"מ החמיר מורי רש"י שלא לכבסם בשבועה שחל ט"ב קודם התענית מ"מ כיון דאינו אלא חומרא בעלמא מותר היכא שחל ט"ב בה' מפני כבוד השבת וא"כ אין זה ענין כלל לדינא דגמרא ומתורץ הכל.

ועיין גופי הלכות נ"ו. לשון למודים ק"ד:

מחתני הרבני מהו' אברהם אויערבאך נר"ו

בגמרא כשחרב בית המקדש אותו היום אחד בשבת היה והלוים עומדים על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלקינו עד שבאו האויבים כו'. והמפרשים נתקשו בזה איך אמרו מזמור של יום רביעי בא' בשבת וכתבו התו' בשם

הירושלמי שם אילייא בעלמא הוא דנפל בפומייהו. ונראה לי לתת טעם נכון על מה נעשה ככה. ועפ"ז יבוארו הפסוקים באותו מזמור ויהי ה' לי למשגב כו' וישב עליהם כו' ויבא באר"ה דידוע הוא מה שנמצא בספרי המפרשים וביותר בספר פרשת דרכים האריך בענין שהקב"ה אינו דן את האדם על המחשבה שנאמר לא הביט און ביעקב ואון הוא המחשבה שנאמר ואיש און מחשבותיו רק גבי ע"ז אמרינן בגמרא דדן על המחשבה שנאמר למען תפוש את בית ישראל בלבם. ואמרינן בגמרא לא עבדו ישראל ע"ז אלא להתיר להם עריות בפרהסי' שיודעי' הי' שאין ממש בע"ז אעפ"כ הודו בפיהם כדי שיצאו מגדר התורה שזה היתה טעות ישראל בעת החרבן שחשבו שאחר שעבדו ע"ז בטל ברית התורה כמ"ש ליחזקאל עבד ששחררו רבו וכבר האריכו המפרשים בזה במקום אחר ואמרינן ביומא מקדש ראשון מפני מה חרב שהו' בה ע"ז ג"ע ש"ד והם כנגד ג' מיני משחית אף וחימה ומשחית ומשה נתיירא מפני האף כמ"ש כי יגורתי מפני האף ואף הוא כנגד חטא ע"ז וכן מצינו בכל מקום בתורה שנאמר הזהרה על ע"ז נאמר כל פעם חרון אף. וחימה הוא כנגד ש"ד ומשחי' כנגד ג"ע שהחטא ההוא נקרא משחית כמ"ש כי השחית כל בשר את דרכו כו' ומלבד זה הטעם ידוע לבאים בסוד ה' וכאשר הארכתי בזה במקום אחר. ומיראתו של משה אנו למדים שהאף גדולה מכולם נמצא בעת חרבן בהמ"ק אילו נזדווגו הג' מיני משחית הללו לתת חרון אף ה' על ישראל לא הי' תקומה למפלתם אבל הקב"ה ברוב חכמתו ורחמיו החמיר הדין עליהם וכדי להצילם שאלו דן אותם על המעשה לבד ולא על המחשבה הי' חייבים כליון. שהרי מעשיהם הי' עבודת אלילים ממש לכך דן אותם על המחשבה ובמחשבתם לא הודו לע"ז רק כדי להתיר עריות וזה פירש הפסוקים הנ"ל ולכך נזדמנו ביום החרבן הפסוקים הללו לפיהם של לויים כדי להראות ישועת ישראל בין החרכים שאפילו במזמור הלז שכולו דין גדלו מעשי ה' לתת מתוך צרה רווחה ויהי' ה' לי למשגב זה מדות הרחמים שמשגב הוא שכר הצדיקים כמ"ש בו ירוץ צדיק ונשגב. ואלקים שהוא מדות הדין הוא ג"כ לצור מחסיו שעל ידי מידות דינו יש לנו קיום ועוז וקאזיל ומפרשי שהרי אפילו בשעת דינו זוכר את הרחמים וישב עליהם את אונ"ם שדן אותם על המחשבה וברעת"ם דייקא שאלו דן אותם על הרעה לבד שהוא ע"ז ממש יצמיתם ה' אלקינו והיה צריך לעשות בהם משפט כתוב זו כליון שלשון יצמיתם הוא לחלוטין עולם כמ"ש והארץ לא תמכר לצמיתות ומתרגמי' לחלוטין אבל השתא שדן אותם על המחשבה עוד קום בתולת ישראל ולפיכך סמך הכתוב לכו נרננה לה' כו' ודוק. עד כאן:

דף ל.

כיצד ישנה אמר רבי יהודה כן כתב רשי' דהכי גרסינן אמנם בנוסחתינו גרסינן אמר רבי יהודא כיצד ישנה ונראה דטעם דרשי' משום דאע"ג דרבי יהודא חברו של רשב"ג כדמוכח בפסחי' דף ק' דקאמר רשב"ג לא נחוש לדברי ר' יהודה חבירינו מ"מ אין סברא שרבי יהודה הי' מפרש דברי רשב"ג ולכן גרסינן בתחלה כיצד ישנה והוא תנא דברייתא שיאמר כן ומביא דברי ר' יהודא שהוא ג"כ סובר כרשב"ג:

בעשרה ופירש"י בעשרה בני אדם שהי' רגילין לסעוד עמו לכבודו ומכאן הקשה בתבואת שור דף קט"ז על מה שכתב במג"א בסימן תקנ"ב סקי"ד דט"ב שחל להיות בשבת לא יסעד בסעודת חברים וא"כ אנן דלא קיימ"ל כרשב"ג אף בחול מותר וכ"ש בשבת ע"ש. ולדעתי אף המג"א לא קאמר במי שרגיל בכך אף בימות החול א"צ למעט בוודאי אלא כוונת המג"א על סעודה עם חברים שאינו רגיל בה דאע"ג דמדינא גם זה מותר מ"מ מדכתב הרוקח דיאכל בדאבון נפש א"כ פשיטא גם דלא יאכל בסעודת חברים ובמרדכי פסק בלא"ה כרשב"ג דאין ת"ק חולק:

כל זמן שאינה כשלמים בריף גריס כל זמן שהיא כשלמי' וכנראה דזו גירסת רשי':

תוס' ד"ה ערב ט"ב כו' רוצה לומר בשני קדרות נראה דהתוס' מפרשים תבשילין היינו קדרות ומביאים ראי' מלשון לע"ז מה שקורין ב' מינים כמו ב' קדרות וא"כ נראה דהכל חדא הוא אבל וודאי ב' מינים אפילו בקדרה אחד וודאי דאסור ולזה הוצרכו התוס' להתיר מה שהוא ראוי לאכול כמות שהוא חי וכן מה שאינו ראוי לאכול כמות שהוא חי וכן מה שאינו ראוי לאכול לבדו בלי דבר כמו בצלים ועיין מהרש"א וזרע יצחק:

דף ל:

לא הי' ימים טובי' לישראל עין יוסף מ"ו ע"ד:

רש"י שנתנו בו לחות בית דוד א"ח פ"ח ע"ד:

תוס' ד"ה כל העושה מלאכה כו' כלומר באותו מלאכה שרגיל כו' כתבו כן כדי לבאר דלא נטעי מדקאמר לעולם שבכל שאר מלאכות ג"כ אינו רואה סימן ברכה והא ליתא אבל מה שכתבו רגיל הוא מגומגם:

באותו דבור אבל מכל מקום אין לאסור לשתות משאכל סעודה המפסקת בוודאי דאף לאכול מותר כמ"ש הפוסקים. ועיין בהרא"ש אלא כיון דאכל סעודה המפסקת אין דרך לאכול עוד רק לשתות ולהכי קאמרי לשתות:

תו' ד"ה יום שהותרו השבטים כו' פירש דהיינו י"ט נתחבטו המעיינים בזה הדיבור ונראה דכוונתם משום דבשלמא יוה"כ הוא בכל שנה י"ט מצד עצמותו כיון שהוא יום סליחה ומחילה וכפרה כדאמר הגמרא אבל ט"ו באב אינו עכשיו י"ט מצד עצמותו אלא פעם אחד הי' י"ט לישראל ביום שהותרו השבטים וזה שכתבו היינו י"ט כלומר מה שאמר רשב"ג לא הי' ימים טובים לישראל אין הכוונה שכל שנה הוא יום טוב ט"ו באב כי מה טובתו לישראל בשלמא יוה"כ ניחא כמ"ש לזה כתבו פירש היינו י"ט כלומר אותו ט"ו באב שהותרו שבטים זה הי' י"ט לישראל ועל זה כיון רשב"ג ומה שאמר שבהן בנות ישראל הוא רק לזכר ואינו י"ט. ועיין חזון עובדיה רכ"ו ע"ב. ועיין פנים מאירות ח"ג סימן ז' אמרי שפר למהראנ"ח. רצוף אהבה. ועיין ב"ב קכ"א:

תוס' ד"ה יום שכלו מתו מדבר ב"ב קכ"א ובמה שכתבתי שם ובחוות יאיר בתשובה למהרד"א סוף הספר ובהשמטות מה שכתב המחבר:

דף לא.

מכוערת שבהן: דת ודין מ"ח ע"ב:

עתיד הקב"ה לעשות מחול. עין יוסף ק"ה ע"ב:

רשי' אין אשה אלא לבנים. הליכות אלי' דף ע"ג:

תוס' ד"ה דלא מוסף. שנות חיים ר"ח. רצוף אהבה:

תוס' ד"ה מאי יאסף. שנות חיים רצוף אהבה:

תוס' ד"ה כל אחד ואחד. עיין במהראנ"ח ורצוף אהבה ואפשר לומר ע"פ מה שכתוב במדרש והביאו מהרי"ט בפ' בשלח דבים לא אמרו רק פעם אחד זה אלי ואנוהו אבל לעתיד שני פעמים זה ה' קוינו לו ויושיענו זה ה' נגילה ונשמחה בישועתו והטעם שני פעמים אפשר לומר חד כנגד יציאת מצרים וחד כנגד שיעבוד מלכיות ויהי' א"כ פירושא דקרא זה ה' קוינו לו בים ואמרנו זה אלי ואנויהו זה ה' נגילה ונשמחה עתה ג"כ בישועתו וכיון דזה קאי על זה אלי ואנויהו א"כ לא מוכח מקרא דמראו' באצבע על הקב"ה רק מסברא קאמר כמו שהי' בים אמנם התוספות לא מפרשים הכי אלא כפשוטו זה הקב"ה דהיינו שמראין באצבע וכפשוטא דגמרא. וה' יתן חלקינו בתוך הצדיקים הללו ונזכה במהרה לראות ולשמוח בשמחת המחול אכי"ר:

בריך רחמנא דסייען